

KATARZYNA BADŹMIROWSKA – MASŁOWSKA

dr Katarzyna Badźmirowska – Masłowska¹

**OCHRONA DZIECI I MŁODZIEŻY PRZED NEGATYWNYM
WPLYWEM MEDIÓW AUDIOWIZUALNYCH W ŚWIETLE
DOKUMENTÓW UNII EUROPEJSKIEJ.**

WPROWADZENIE DO ANALIZY PRAWNEJ

**PROTECTION OF MINORS IN AUDIOVISUAL MEDIA SECTOR IN
THE LIGHT OF EU DOCUMENTS. INTRODUCTION TO LEGAL
ANALYSIS**

STRESZCZENIE

Artykuł o ochronie dzieci i młodzieży przed negatywnym wpływem mediów audiowizualnych w świetle dokumentów Unii Europejskiej jest wprowadzeniem do analizy prawnej przedmiotu. Obejmuje najważniejsze akty prawne i inne dokumenty z okresu 1989 – 2012. Składa się z czterech części. W pierwszej zarysowano problematykę zmieniającego się środowiska mediów audiowizualnych, w kontekście nauk o komunikowaniu społecznym i złożonych uwarunkowań, jakim podlega ono w erze cywilizacji informacyjnej. W drugiej omówiono główne unormowania dotyczące tej kwestii w ujęciu dyrektywy o *telewizji bez granic* (89/552/EEC, 97/36/EC) oraz zielonej księgi COM (96) 483 i dwóch rekomendacji 98/560/EC, 2006/952/EC, obejmujących tematykę ochrony małoletnich w środowisku mediów audiowizualnych i usług *on-line*. Dokumenty te odnoszą się do tradycyjnego rozpowszechniania telewizyjnego, ale też inicjują postanowienia dotyczące nowopowstającej, konwergentnej przestrzeni; wprowadzają podstawowe standardy prawne i zalecenia, kreujące powstanie na poziomie krajowym systemów, obejmujących regulacje prawne, środki alternatywne (samoregulacje/ ko-regulacje) oraz inne metody (klasyfikacje programów, czy techniki blokujące dostęp do niepożądanych treści). W punkcie trzecim omówiono tematykę z perspektywy aktualnie obowiązujących dyrektyw o *audiowizualnych usługach medialnych* 2007/65/EC, 2010/13/EU oraz raporty z ich implementacji i wdrożeniu wyżej wymienionych rekomendacji z roku 2011 i 2012; zwrócono zwłaszcza uwagę na zmianę zakresu audiowizualnych usług medialnych i stosowanie odmien-

¹ Katedra Prawa i Administracji, Wydział Bezpieczeństwa Narodowego, Akademia Obrony Narodowej

nych reżimów względem rozpowszechniania telewizyjnego i nielinearnego. W punkcie czwartym zawarto wnioski i rekomendacje co do dalszych rozwiązań oraz wskazano podmioty zobowiązane do realizacji polityki UE w tym zakresie (tj. państwa członkowskie, przemysł audiowizualny, organizacje pozarządowe, rodzice, nauczyciele). Przedmiotowo poruszono następujące zagadnienia: 1) definicję i klasyfikację zawartości usług pod kątem jej szkodliwości dla prawidłowego rozwoju małoletnich; uwzględniono treści nielegalne oraz różnie kategoryzowane legalne, ale dopuszczalne wyłącznie dla osób dorosłych z uwagi na ich nieodpowiedniość dla dzieci i młodzieży (np. zakazane dla rozpowszechniania telewizyjnego pornografia lub przemoc); 2) prawne i alternatywne metody ograniczania małoletnim dostępu do w/w w postaci systemów klasyfikujących treści, lub wiek, czas ochronny, lub techniczne filtry i blokady; 3) problematykę edukacji medialnej i znaczenie kompetencji w tym obszarze dla właściwego funkcjonowania, zwłaszcza małoletnich we współczesnym społeczeństwie informacyjnym.

Słowa kluczowe: media audiowizualne, konwergencja, społeczeństwo informacyjne, ochrona małoletnich

ABSTRACT

The article is devoted to the minors' protection in audiovisual media sector within the scope of EU documents (soft and hard law) from 1989 – 2012. It concerns both the traditional media sector and new audiovisual services; a new technological environment requires a new approach. It mainly covers the following legal acts and documents: Council Directive 89/552/EEC of 3 October 1989 *on the coordination of certain provisions laid down by Law, Regulation or Administrative Action in Member States concerning the pursuit of television broadcasting activities*; its amendments: 97/36/EC, 2007/65/EC, 2010/13/EU; European Commission (1984) '*Green Paper on Television Without Frontiers*', COM (84) 300 final; Council Recommendation 98/560/EC of 24 September 1998 *on the development of the competitiveness of the European audiovisual and information services industry by promoting national frameworks aimed at achieving a comparable and effective level of protection of minors and human dignity*, Recommendation of the European Parliament and of the Council of 20

December 2006 *on the protection of minors and human dignity and on the right of reply in relation to the competitiveness of the European audiovisual and on-line information services industry (2006/952/EC)*. The article consists of four parts. First regards the audiovisual sector from communication perspective; it concerns also the comprehensive impact of political and social conditions on the children's protection in the sector, including a dual structure of audiovisual services (both economic and cultural). Second part discusses the early documents: directives (1989, 1997), green paper (1996), recommendations (1998, 2006), as some kind of introduction to the contemporary system. Third is mainly devoted to the current legal provisions, included in directives (2007, 2010). All of European recommendations are directed to the Member States, representatives of audiovisual industry and other parties concerned (as non – governmental organizations) as well as particular groups of individuals as parents, teachers and minors. Fourth part includes some conclusions and recommendations concerning the main issues of the minors' protection: 1) the problem of a definition of illegal content and availability of harmful content in connection with new platforms, 2) measures taken to protect the physical, mental and moral development of minors (access restrictions) – a) legal and self-regulation, co-regulation, b) age classification, content descriptions (labeling), c) filtering systems; c) the importance of media education system.

Keywords: audiovisual media, convergence, information society, children's protection

Problematyka ochrony dzieci i młodzieży przed negatywnym wpływem mediów audiowizualnych na ich prawidłowy psychiczny, fizyczny lub moralny rozwój ma charakter złożony i powinna być rozważana interdyscyplinarnie; potrzeba wieloaspektowego podejścia do tego zagadnienia uwidacznia się szczególnie w warunkach cywilizacyjnych zmian doby globalizacji. Polityka Unii Europejskiej (UE) w tym zakresie łączy się z rozwojem na masową skalę, nowych technologii, zapoczątkowanym wprowadzeniem w latach 80. ubiegłego wieku transmisji kablowych i satelitarnych. Trans-graniczność przekazu audiowizualnego już wówczas wymagała stopniowego przechodzenia od krajowych, wewnętrznych regulacji do przeniesienia ich na poziom ponadnarodowy i międzynarodowy.

UE od lat tworzy podstawy systemowe i prawne, obejmujące całość problematyki sektora audiowizualnego, dla których tworzone są szczególne regulacje prawne; co istotne, standardy wypracowywane są wspólnie z Radą Europy (RE). Regulacja mediów audiowizualnych w Europie zapoczątkowana została przyjęciem przez RE *Konwencji o Telewizji Ponadgranicznej* z dnia 5.05.1989 roku, po której w dniu 3.10.1989 uchwalona została dyrektywa Rady Wspólnot Europejskich (89/552/EWG) w sprawie koordynacji określonych przepisów prawa, ustawodawstwa lub działań administracyjnych w Państwach Członkowskich w zakresie nadawania programów telewizyjnych, zwaną dyrektywą („o telewizji bez granic”). Oba te prawne instrumenty zawierały tożsame przepisy i były efektem dążenia RE i ówczesnego Europejskiego Wspólnego Rynku do stworzenia spójnego systemu regulacji telewizji ponadgranicznej, obejmującego wszystkie demokratyczne kraje kontynentu. W tych ramach ukształtowano również – rozumiane jako fundamentalne – wzorce i modele ochrony małoletnich. Aktualna polityka UE stanowi zaś kontynuację idei i założeń okresu wyjściowego; przyjęte wówczas cele i zasady są rozwijane odpowiednio do zmieniającego się środowiska mediów audiowizualnych.

1.

Zjawiska takie jak konwergencja i cyfryzacja prowadzą do powstania globalnej sieci, niezależnej od granic geograficznych i kształtującej cywilizację opartą na informacji². Zmienia to też paradygmaty w obrębie nauk o komunikowaniu, w tym przechodzenie z modelu mediów masowych do nowych wzorców, cechujących się zmianami zarówno relacji pomiędzy uczestnikami procesów przepływu informacji, jak i – przyjmując inną perspektywę – wzajemnych zależności między mediami a polityką, gospodarką czy sferą społeczną. W istocie obecnie można mówić o pewnym układzie kulturowym, w którym łączenie się obszarów informatyki, telekomunikacji i mediów tworzy nowy, skomplikowany system, środowisko

---

² Wytwarzanie i obrót „informacją” staje się podstawą kulturową, ekonomiczną, ale też – w coraz większym stopniu – polityczną, podstawą funkcjonowania współczesnych społeczeństw; por. np. J.D. Bolter, *Człowiek Turinga. Kultura Zachodu w erze komputera*, Warszawa, PiW, 1991; M. Castells, *The Rise of the Network Society*, Oxford: Blackwell, 1996; T. Goban – Klas, P. Sienkiewicz, *Spoleczeństwo informacyjne: Szanse, zagrożenia, wyzwania*, Wydawnictwo Fundacji Postępu Telekomunikacji Kraków 1999, M. McLuhan, *Understanding Media: The Extensions of Man*, New York McGraw Hill, 1964, Y. Masuda, *The Information Society, as Post Industrial Society*, Institute for the Information Society, Tokyo, 1980.

swoistego multi-komunikowania, obejmującego różne jego poziomy i rodzaje, w tym tradycyjne media masowe³.

W takich warunkach już samo przyjęcie podstawowej terminologii nastręcza trudności. Dotyczy to przede wszystkim pojęcia mediów audiowizualnych, według klasycznej ich definicji, stanowiących zasadniczy środek najwyższego poziomu komunikowania. W tym ujęciu charakteryzują się one masowością: sprofesjonalizowanych instytucji je tworzących (nadawców), publicznie przez nich transmitowanych, powtarzalnych komunikatów (przekazów), skierowanych do wielkich, anonimowych, heterogenicznych i rozproszonych audytoriów (odbiorców), za pomocą technicznych środków, zapewniających zasięg od lokalnego po globalny i stwarzających możliwości swobodnego do nich dostępu (kanałów); zachodzący proces komunikowania cechuje więc impersonalność, jednokierunkowość i niesymetryczność⁴.

Współcześnie pojęciem mediów obejmuje się wszelkie technologie, służące utrwalaniu i rozpowszechnianiu informacji. Ich początkiem stały się oparte o cyfryzację media telematyczne, łączące telekomunikację z informatyką w postaci np. telewizji kablowej, satelitarnej, gier komputerowych czy wreszcie audiowizualnych usług świadczonych poprzez Internet

3 Por. Z. Bauman, *Globalizacja*, Warszawa 2000, Ch. Cooley, *Social Organization: A Study of the Larger Mind*. New York 1909, A. Kłoskowska, *Socjologia kultury*, PWN, Warszawa 1983; K. Krzysztofek, *Status mediów cyfrowych: stare i nowe paradygmaty*, Global Media Journal-Polish Edition, 1/2006.

4 B. Dobek-Ostrowska definiuje: „Komunikowanie jest procesem porozumiewania się jednostek, grup lub instytucji. Jego celem jest wymiana myśli, dzielenie się wiedzą, informacjami i ideami. Proces ten odbywa się na różnych poziomach, przy użyciu zróżnicowanych środków”. B. Dobek-Ostrowska, *Podstawy komunikowania społecznego*, Astrum, Wrocław 1999 s.13; T. Goban-Klas wymienia różnorodne koncepcje komunikowania, ujmujące je jako: składnik procesu społecznego, transmisję, oddziaływanie, łączenie - tworzenie wspólnoty za pomocą znaków lub języka, T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, PWN, Warszawa 2005, s. 42 i n., por. też *Media masowe. Władza rozrywka i biznes*, M. Mrozowski (red), Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2001.

Można też powiedzieć, że media audiowizualne, do czasu gwałtownej rewolucji technologicznej, zachodzącej zwłaszcza w końcu XX wieku, uznawano za szczytowe osiągnięcie komunikowania masowego; Goban-Klas określa: „komunikowanie masowe to proces masowego tworzenia, rozpowszechniania i odbioru przekazów, podporządkowany ogólnym zasadom organizacji społecznej, (...) jest formą komunikacji społecznej(...) ma zatem pewne cechy wspólne z pozostałymi formami komunikowania. Różni się jednak od nich swym zasięgiem, regularnością i ujednoczeniem oraz – co najważniejsze – niezależnie od wewnętrzного zróżnicowania treści ma najbardziej systemowy charakter, tzn. rozpowszechnia spójne zespoły idei i wzorów społecznych. Najłatwiej też poddaje się kontroli i planowemu sterowaniu” T. Goban-Klas, *Media... , op.cit.*, s. 112 i n. Przekazywanie treści charakteryzuje jawność, szybkie docieranie do odbiorców, dostępność, mniej więcej w tym samym czasie, na ogół krótki okres aktualności”. C. Mik, *Media masowe w europejskim prawie wspólnotowym*, TNOiK, Toruń 1999, s. 22; por. też: D. Mc Quail, *Teoria komunikowania masowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

czy telefonię komórkową; ten katalog nie jest zamknięty, a rozszerza się wraz z rozwojem technologicznym i podążającymi za nim zmianami prawnymi i społecznymi⁵. Rewolucyjny charakter nowego środowiska medialnego skutkuje przede wszystkim odejściem od zasady jednokierunkowości i asymetryczności na rzecz interakcyjności przekazu; zmienia to charakter procesu komunikowania i stawia nowe wyzwania zwłaszcza w zakresie ustalania jego poziomu w konkretnych przypadkach usług, co ma fundamentalne znaczenie dla wprowadzania i charakteru regulacji prawnych⁶.

Dynamika, konwergencja i przenikanie się współczesnych audiowizualnych usług medialnych, wymuszają elastyczne podejście do omawianego sektora⁷. I tak też, mimo obejmowania go prawem krajowym, unijnym

---

5 Nowe technologie tworzą podwaliny pod bezkontekstową, a czasową cywilizację globalną, która skutkuje nowymi zjawiskami obejmującymi także różnego rodzaju wyłączenia z jednej strony, czy dostosowywanie się kultur (np. globalizacja) z drugiej; por. np. *Globalizacja, J. Klich (red)*, Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków 2001, czy R. Robertson, *Globalization: Social Theory and Global Culture*, Sage Publications, London 2000.

6 Trzeba tu zwrócić szczególną uwagę na interakcyjne *social media*, które można określić mianem społecznościowych, tj. np.: fora, grupy dyskusyjne komunikatory czy blogi, w ramach których zaciera się charakterystyczne dla mediów tradycyjnych, granice odróżniające nadawcę od odbiorcy i z których można korzystać za pomocą technologii internetowych czy mobilnych (szersze omówienie zagadnień terminologicznych przekracza ramy niniejszego opracowania). Trzeba też pamiętać, że: *użycie środków technicznych samo w sobie nie implikuje, że mamy do czynienia z masowym komunikowaniem się*, W. Buchanan, *Internet*, Wydawnictwa Komunikacji i Łączności, Warszawa, 1999, s.11.

7 Problem nowej charakterystyki sektora, audiowizualnego, jego decentralizacji i indywidualizacji oraz ogólnosięwiatowego wymiaru sieci podkreślono już w *Zielonej Księdze* z 16.10.1996 roku w *sprawie ochrony małoletnich i godności ludzkiej w usługach audiowizualnych informacyjnych*; por. też podstawowe dla ukształtowania współczesnego środowiska informacyjnego.

Por. też: Directive 2009/140/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 amending Directives 2002/21/EC on a common regulatory framework for electronic communications networks and services, 2002/19/EC on access to, and interconnection of, electronic communications networks and associated facilities, and 2002/20/EC on the authorisation of electronic Communications networks and services; Directive 2009/136/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 amending Directive 2002/22/EC on universal service and users' rights relating to electronic Communications networks and services, Directive 2002/58/EC concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector and Regulation (EC) No 2006/2004 on cooperation between national authorities responsible for the enforcement of consumer protection laws; Directive 2002/21/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on a common regulatory framework for electronic communications networks and services (Framework Directive); Directive 2002/20/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on the authorisation of electronic communications networks and services (Authorisation Directive); Directive 2002/19/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on access to, and interconnection of, electronic communications networks and associated facilities (Access Directive); Directive 2002/22/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on universal service and users' rights relating to electronic communications networks and services (Universal Service Directive); Directive 2002/58/EC of the European Parliament and of the Council of 12 July 2002 concerning the processing of personal

i międzynarodowym, nie było – i tym bardziej obecnie – nie będzie ich jednej legalnej definicji; globalna sieć nie podlega bowiem prawu żadnej organizacji międzynarodowej ani państwowej, a opiera swoje działanie jedynie na ogólnych regulacjach⁸. Podział na media i inne usługi komunikacyjne, świadczone za pomocą nowych technologii może się więc, w niektórych przypadkach, wydawać sztuczny, ale zgodny jest on z aktualnym prawodawstwem UE. Niewątpliwie jednak w ramach zachodzącej na poziomie rynku, administracji i prawa konwergencji pojęcia te będą podlegały dalszym redefinicjom, zwłaszcza że już obecnie trudno jest dokonywać jednoznacznej kategoryzacji, bez względu na to czy czyni się to na podstawie kryterium relacji pomiędzy uczestnikami globalizującego się procesu komunikowania, czy stosuje się wyznaczniki swobodnego dostępu, jawności czy celu; powstają zasadnicze pytania o rozgraniczenie między zdecentralizowanym, indywidualnym, mobilnym jego modelem, charakterystycznym dla technologii internetowej a asynchronicznym, medialnym zwłaszcza, jeśli uwzględnić linearność lub nielinearność przekazu oraz hybrydowe jego formy czy szerzej, determinowaną przez digitalizację multimedialność⁹.

---

data and the protection of privacy in the electronic communications sector (Directive on privacy and electronic communications) oraz Commission Communication of 15 December 2003, *on the future of European regulatory audiovisual policy*; Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 *on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market*, uropa.eu/legislation_summaries/information_society/legislative_framework/l24216a_en.htm (05.07.2012).

8 Por. C. Mik, *Media masowe w europejskim prawie wspólnotowym*, TNOiK, Toruń 1999, s. 20 – 31.

9 W związku z rozwojem cywilizacyjnym powstało pojęcie „nowych mediów”, które można tłumaczyć jako element procesu komunikacyjnego; termin ten obejmuje rozpowszechnianie lub publikowanie on-line prasy, radia, telewizji oraz internetowych usług informacyjnych. Pojmowanie mediów audiowizualnych w ramach elektronicznych usług komunikacyjnych łączy się właśnie z ich multimedialnością; hybrydalne ich formy dotyczyć mogą zawartości (gry i reklama) lub technik (tradycyjny przekaz telewizyjny i wersje internetowe, czy tzw. triple play), nie mówiąc już o wcześniej wprowadzonych: pay-per-view (PPV), impulse pay-per-view (IPPV), near video on demand (NVOD).

Por. np. European Broadcasting Union 15.4.2011, *Principles for Internet Connected and Hybrid Television*, [http://www.ebu.ch/CMSimages/en/Annex%20PR_15.04.2011_Principles for Internet Connected and Hybrid Television in Europe_tcm6-71718.pdf](http://www.ebu.ch/CMSimages/en/Annex%20PR_15.04.2011_Principles%20for%20Internet%20Connected%20and%20Hybrid%20Television%20in%20Europe_tcm6-71718.pdf); C. Mik, *Media ...*, *Op. cit.*, s. 26 in; E. Murawska-Najmiec, P. Popa, *Telewizja mobilna: stan obecny i wyzwania na przyszłość*, Analiza Biura KRRiT, 3/2007, Warszawa 2007; W. Kołodziejczyk, P. Sępka, „Stare” i „nowe media”. Dyrektywa „O audiowizualnych usługach medialnych” jako próba odpowiedzi na wyzwania rynkowe i technologiczne, *Studia Medioznawcze*, 1 (32)/2008.

Por. też zakres procesów konwergencji.: *Green Paper on the convergence of the telecommunications, media and information technology sectors, and the implications for regulation towards an information society approach*, COM (97) 623; *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Principles and guidelines for the Community's audiovisual*

Dla potrzeb niniejszego opracowania termin media audiowizualne ujmowany jest zgodnie z definicją zawartą w tzw. dyrektywie o audiowizualnych usługach medialnych (2010/13): *definicja audiowizualnych usług medialnych powinna obejmować środki masowego przekazu jako nośnik informacji, rozrywki i edukacji dla ogółu odbiorców, w tym powinna ona obejmować handlowy przekaz audiowizualny, ale nie powinna obejmować żadnych form prywatnej korespondencji (...). Definicja ta nie powinna także obejmować żadnych usług, których celem głównym nie jest dostarczanie audycji, to znaczy usług, w których przypadku przekaz treści audiowizualnej nie jest celem głównym, ale jedynie częścią uboczną usługi (tiret 22 preambuły).* Dyrektywa dotyczy zatem medialnych usług audiowizualnych, obejmujących zarówno audycje jak i handlowe przekazy, tj. reklama telewizyjna, sponsorowanie, telesprzedaż czy lokowanie produktu; natomiast nie odnosi się do audiowizualnej zawartości Internetu, niespełniającej ich wymogów.

Zgodnie z art. 1a) audiowizualna usługa medialna przyjmuje postać linearnego rozpowszechniania telewizyjnego, umożliwiającego równoczesny na odbiór audycji na podstawie ich układu (e) lub nielinearnego przekazu na żądanie, pozwalającego użytkownikowi odbiór audycji w wybranym momencie i na jego życzenie z katalogu audycji oferowanych przez dostawcę usługi (g). Co więcej, już w odnośnej dyrektywie z 11.12.2007 roku (2007/65/UE) zauważono, że audiowizualne usługi „na żądanie” dysponują potencjałem częściowego zastąpienia tradycyjnych usług liniarnych (tiret 48 preambuły), co znacząco zmienia perspektywę podejścia do tego sektora, w tym także do systemu ochrony małoletnich¹⁰.

---

policy in the digital age, COM/99/0657 final.

¹⁰ *Rozpowszechnianie telewizyjne obejmuje obecnie w szczególności telewizję analogową i cyfrową, transmisję strumieniową na żywo (live streaming), nadawanie w Internecie (webcasting) oraz sekwencyjne udostępnianie audycji (near-video-on-demand), gdy tymczasem na przykład usługa wideo na żądanie (video-on-demand) jest audiowizualną usługą medialną na żądanie. Zasadniczo wymogi niniejszej dyrektywy mające zastosowanie do rozpowszechniania telewizyjnego lub audycji telewizyjnych, które są udostępniane przez tego samego dostawcę usług medialnych także jako audiowizualne usługi medialne na żądanie, powinno się uważać za spełnione, jeżeli spełnione są wymogi mające zastosowanie do przekazu telewizyjnego, tzn. transmisji linearnej. Jeżeli jednak usługi różnego rodzaju udostępniane są równolegle, ale mają charakter wyraźnie odrębny, niniejsza dyrektywa powinna mieć zastosowanie do każdej z danych usług z osobna (tiret 27 preambuły).*

Praca obejmuje wyłącznie medialne usługi audiowizualne, ale zamiennie używa się tu pojęć usług internetowych, komunikacyjnych, informacyjnych. Trzeba jednak mieć na względzie, że zawartość przekazu regulowana jest w dyrektywie o telewizji bez granic, natomiast usługi społeczeństwa informacyjnego także w innych aktach, np. w dyrektywie 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce O. J. 17.7.2000 O.J. L 178/1.

Nowe środowisko multimedialne i szeroko rozumianych usług komunikacyjnych stwarza bowiem nowe możliwości, ale też i zagrożenia; w sposób wyraźny widoczne jest to w przypadku dzieci i młodzieży, która jest najmłodsza, a tym samym najbardziej podatną na wpływ mediów grupą ich odbiorców, konsumentów rynku audiowizualnego czy wreszcie jego uczestników¹¹. Określając zakres wiekowy tej kategorii, trzeba mieć na uwadze, że stosowanym kryterium klasyfikacji jest tu granica dorosłości, wyznaczana najczęściej na ukończenie 18 roku życia, co wynika choćby z uniwersalnych standardów, przyjętych w art. 1 Konwencji ONZ o *prawach dziecka* z 20.11.1989 roku. Generalne ustalenia co do wieku mają ten walor, iż w sposób jednoznaczny, przyjęty w systemie prawnym, określają moment nabycia przez człowieka określonych praw i obowiązków, a więc porządkują w tej kwestii zasady funkcjonowania obywateli w danym społeczeństwie; pojęcie dorosłości ulega obiektywizacji, co ułatwia stosowanie określonych instrumentów prawnych regulujących obszar uczestnictwa we współczesnym środowisku medialnym. Z drugiej strony, trzeba jednak uczynić zastrzeżenie, że takie arbitralne ustalenia nie pozwalają na uwzględnienie znacznych różnic jednostkowych w kwestii osiągnięcia rzeczywistej dojrzałości psychospołecznej, która – w kontekście omawianej tematyki – warunkuje pełną zdolność do odpowiedzialnego rozumienia

---

Ochrona dzieci i młodzieży w obydwu dyrektywach, z 2007 i 2010 roku, zostanie omówiona w pkt. 3.

11 Por. np. prace ogólne dotyczące czynników endo i egzogennych: I. B. Weiner: *Zaburzenia psychiczne w wieku dorastania*, Warszawa 1977, PWN; M. Żebrowska: *Teorie rozwoju psychicznego*, [w:] *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, M. Żebrowska (red.), Warszawa 1986, PWN.

Por. też prace obejmujące wpływ mediów na małoletnich odbiorców, np.: K. Badźmirowska – Masłowska K. *Kształtowanie się systemu ochrony dzieci i młodzieży w mediach audiowizualnych w Polsce – zarys podstawowych zagadnień*, [w:] *Czego obawiają się ludzie? Współczesne zagrożenia społeczne – diagnoza i przeciwdziałanie*, Libiszowska – Żółtkowska M., WUW Warszawa, 2007; M. Braun-Gałkowska: *Media a odbiorca*, http://www.wychowawca.pl/miesiecznik/11_107/04.htm., C. Feilitzen , *The New media Landscape and its Consequences for Children and Young People*, EU Expert Seminar “Children and Young People in the New media Landscape, Stockholm, 12 –13th February 2001; G. Gerbner, L. Gross, M. Morgan, N. Signorelli, J. Shanahan, *Growing up with Television; Cultivation Processes*, [in:] *Media Effects. Advances in Theory and research*, Bryant J., Zillmann D. (eds), Lawramce Erlbaum Associates, Mahwah (New Jersey) 2002; J. Groebel, *Media Violence in Cross-Cultural Perspective: A Global Study on Childrens Behaviour and some Educational Implications*, [in:] *Handbook of Children and the Media*, Singer D.G., Singer H.L. (eds), Sage Publications, Thousand Oaks (California) 2001; K. Kirwil, *Potencjalne zagrożenia socjalizacji dzieci i młodzieży przez telewizję*, [w:] *Czego obawiają się ludzie? Współczesne zagrożenia społeczne – diagnoza i przeciwdziałanie*, Libiszowska – Żółtkowska M., WUW Warszawa, 2007; K. Poklewski – Kozieł, *Czy środki masowego przekazu mogą wywierać wpływ na postawy agresywne młodzieży?* „*Studia Iuridica*” t 19/1992; H. J. Schneider, *Zysk z przestępstwa. Środki masowego przekazu a zjawiska kryminalne*, PWN, Warszawa 1992.

i korzystania z szeroko rozumianych usług społeczeństwa informacyjnego; przyjęta granica ma więc w praktyce charakter płynny i umowny, poprzez jej osadzenie w europejskiej kulturze prawnej¹².

Omawiając politykę UE w kwestii ochrony małoletnich w środowisku mediów audiowizualnych, trzeba wskazać uwarunkowania, decydujące o jej celach, regułach i środkach, przede wszystkim legislacyjnych i opartych o zasady etyczne jej prowadzenia.

Konwergencja w ujęciu prawnym oznacza w praktyce permanentne kształtowanie, adekwatnego do zmieniających się warunków technicznych, europejskiego standardu dla mediów audiowizualnych. Szczególnie znaczenie dla rozwoju tej dziedziny ma digitalizacja, która prowadzi do zwiększenia zakresu ich zasięgu i dostępności, a tym samym wzmożenia ich oddziaływania na różne sfery funkcjonowania społeczeństwa informacyjnego. Tym bardziej że wraz ze zmianami cywilizacyjnymi znaczenia nabiera dualizm sektora audiowizualnego, stanowiącego z jednej strony nośnik wartości kulturowych, z drugiej zaś produkt rynkowy, wpływający istotnie na wzrost gospodarczy, co w przypadku UE dotyczy efektywnej realizacji idei i podstawowych swobód wspólnego rynku wewnętrznego. Potrzeby konkurencyjności, także w wymiarze globalnym mogą niekiedy stać w opozycji do wymogów związanych z ochroną małoletnich przed szkodliwymi treściami prezentowanymi w mediach¹³. Ochroną rozważaną również, a może przede wszystkim, w kontekście zagwarantowania wysokiego poziomu ochrony interesu ogólnego, rozumianego jako ramowy

---

12 *Konwencja o prawach dziecka z 20.11. 1989 roku*, Dz. U. 1991 nr 120 poz. 526; art. 10 *kodeksu cywilnego*, Dz. U. 1964 nr 16 poz. 93 z późniejszymi zmianami. Jednak nawet w ramach nauk prawnych można zauważyć różnice w określaniu tych terminów. I tak np. dorosłość w rozumieniu prawa cywilnego osiąga się generalnie w wieku lat 18, a w ujęciu prawa karnego próg ten generalnie występuje już w wieku 17 lat; wyróżnia się jednak okres młodociany, w którym: *jak w każdej fazie transmisyjnej, mieszają się cechy okresów, między którymi pośredniczy (...) młodociany to osoba, w której zanikają cechy dziecka, a zaczynają dominować i pogłębiają się cechy osoby dorosłej*; M. Lubelski, *Odpowiedzialność karna młodocianych*, Katowice 1988, str.17; por. też: *Prawo rodzinne i opiekuńcze. System Prawa Prywatnego. Tom 11*, T. Smoczyński (red.), C.H. Beck, Warszawa 2009, M. Balcerek, *Prawa dziecka*, Warszawa: PWN 1986; w niniejszym opracowaniu pojęcia małoletni oraz dzieci i młodzież używane są zamiennie.

13 Przemysły kultury, w tym mediów audiowizualnych i usług informacyjnych stają się intratną i przynoszącą profity gałęzią, dlatego nowe uregulowania idą w kierunku wzmocnienia swobody ich świadczenia; przemysły kultury, w tym mediów audiowizualnych i usług informacyjnych stają się intratną i przynoszącą profity gałęzią, dlatego nowe uregulowania idą w kierunku wzmocnienia swobody ich świadczenia; por. np. Green Paper on the online distribution of audiovisual works in the European Union, 13.7.2011 COM (2011) 427 final; C. Pauwels, J. Loisen, *The WTO and the Audiovisual Sector*, <http://xa.yimg.com/kq/groups/22925642/2022251051/name/The+WTO+and+the+Audiovisua+l+Sector.pdf>.

standard dla regulacji krajowych. W tej kwestii uwzględnia się bowiem kulturowe i obyczajowe zróżnicowanie między państwami członkowskimi, uprawnionymi do indywidualnego określania interesu publicznego w ujęciu narodowym, którego wyznacznikami są moralność i misja publiczna; na poziomie krajowym oznacza to potrzebę zarówno przyjęcia perspektywy bezpieczeństwa społecznego, dla którego prawidłowy rozwój młodego pokolenia stanowi fundament jak i oparcie się na wypracowanych wspólnie unijnych modelach systemowych¹⁴.

Ponadto coraz wyraźniej akcentowane są dylematy związane z ograniczaniem wolności słowa, zwłaszcza w Internecie. Dotychczasowe skrajne koncepcje zakazu wprowadzania jakiegokolwiek limitowania tej swobody z jednej strony albo wręcz odwrotnie, pełnej kontroli i możliwości cenzurowania treści, zostają zastąpione dążeniem do uzyskania pewnej równowagi, w ramach której kryterium ochrony dzieci i młodzieży może stanowić istotny i powszechnie akceptowalny wyznacznik. Dlatego UE opowiadając się za uwzględnieniem zasady neutralności technologicznej odzwierciedlającej „poziomy” model regulacji, przyjmuje jednocześnie, że różne technologie mogą wymagać odmiennych rozwiązań prawnych, dostosowanych do ich charakterystyki; poszanowanie dla wolności słowa wymaga natomiast, by restrykcje wynikające z ochrony małoletnich podane były zasadzie subsydiarności i proporcjonalności¹⁵.

Unia Europejska uznaje problematykę ochrony dzieci i młodzieży przed negatywnym wpływem nowych technologii za istotny element polityki tworzącej społeczeństwo informacyjne i odpowiada na pojawiające się coraz to nowe wyzwania; dostrzega też szanse, jakie dla rozwoju nowego pokolenia niesie ze sobą rewolucja techniczna. Dlatego ważne wydaje się przedśledzenie głównych etapów jej działalności w niniejszym obszarze oraz przedstawienie aktualnie obowiązujących rozwiązań i nowych wyzwań. Bezpieczne uczestnictwo małoletnich w dynamicznie zmieniającym się środowisku medialnym wymaga szybkich, ale też i permanentnych i różnorodnych inicjatyw. Dlatego UE przyjmuje w tym zakresie przede wszystkim instrumenty miękkie, niewiążące (np. rekomendacje, komuni-

---

14 Por. np. *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions "i2010 – a European information society for growth and employment*, Com (2005) 229 final; *Communication from the Commission services of general interest in Europe*, 2001/C 17/04; szerzej: K. Chałubińska – Jentkiewicz, *Media audiowizualne. Konflikt regulacyjny w dobie cyfryzacji*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.

15 Por. E. Murawska – Najmiec, *Informacja na temat działań społeczności międzynarodowej na rzecz objęcia Internetu systemem prawa przy jednoczesnej ochronie swobody wypowiedzi i informacji*, Analiza Biura KRRiT nr 7/2005, Warszawa, 2005 r.

katy, czy wytyczne), ale też harmonizujące w formie dyrektyw, stanowiących wspólne standardy. W ich ramach państwa członkowskie wprowadzają podstawy regulacyjne oraz stosują metody alternatywne w formie kodeksów dobrych praktyk, samo- i ko-regulacji¹⁶.

2.

Zgodnie z założeniami dyrektywy o *telewizji bez granic* z 3.10.1989 roku (89/552/EEC) w sprawie koordynacji niektórych przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich, dotyczących wykonywania telewizyjnej działalności transmisyjnej¹⁷ postulowano wprowadzenie zasad ochrony prawidłowego rozwoju małoletnich w programach i reklamie telewizyjnej. Artykuł 22 nakładał na państwa członkowskie obowiązki podjęcia odpowiednich środków względem nadawców podlegających ich jurysdykcji, aby: 1) nie nadawali oni żadnych programów o poważnym, szkodliwym wpływie na psychiczny, umysłowy lub moralny rozwój dzieci i młodzieży (w szczególności programów pornograficznych lub przedstawiających zbędną przemoc), a w przypadku programów mogących mieć negatywny wpływ na ten rozwój, 2) uniemożliwili małoletnim dostęp (wzrokowy lub słuchowy) do nich, poprzez odpowiedni dobór czasu emisji lub zastosowanie środków technicznych.

Powyzsze wymogi wyznaczają podstawowy standard dla europejskiego sektora audiowizualnego w zakresie ochrony dzieci i młodzieży, choć wraz z rozwojem cywilizacyjnym zmieniał się zakres i formy przeciwdziałania negatywnym jego oddziaływaniami.

W moim przekonaniu fundamentalnym dokumentem, określającym kierunki rozwoju ochrony małoletnich była Zielona księga z 16.10.1996 roku o *ochronie małoletnich i godności ludzkiej w audiowizualnych i informacyjnych usługach*¹⁸, która powstała w odpowiedzi na rozwój przemysłu audiowizualnego, czy szerzej informacyjnego (zawierającego usługi on-line, internetowe, etc.) w Europie. Odpowiadała ona na postulaty dyrektywy

---

16 Prowadzi też programy, badania, przygotowuje analizy i raporty, oceniające implementację proponowanych rozwiązań w państwach członkowskich; por. np. przypis 25, 27, 40 -43.

17 Council Directive 89/552/EEC of 3 October 1989 on the coordination of certain provisions laid down by Law, Regulation or Administrative Action in Member States concerning the pursuit of television broadcasting activities; por. też: European Commission (1984) 'Green Paper on Television Without Frontiers', COM (84) 300 final.

18 COM (96) 483 final.

552/89/ EWG, ale też kreowała podstawy dla rozwiązań w nowopowstałym środowisku medialnym. W niej też zawarto zapisy wskazujące na ujmowanie omawianego zagadnienia w kategoriach zapewniania interesu ogólnego, w ramach tworzącego się społeczeństwa informacyjnego. Kwestie ochrony małoletnich i ludzkiej godności uznano za szczególnie istotne w agendzie UE w dobie rozwoju cywilizacyjnego.

Dlatego można powiedzieć, że powstanie Księgi zapoczątkowało szeroką debatę, której uczestnikami były instytucje europejskie, państwa członkowskie oraz inne zainteresowane strony, reprezentujące przemysł audiowizualny, organizacje społeczne, czy wreszcie bezpośrednich użytkowników, konsumentów/ odbiorców usług komunikacyjnych, a więc rodziców i nauczycieli oraz małoletnich. Dyskusja toczyła się na poziomie UE we współpracy z państwami członkowskimi, zwłaszcza w ramach obszaru wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych; systematyczną wymianę informacji, prowadzenie wspólnych analiz krajowych systemów, ukierunkowano na:

1) wprowadzenie minimalnych standardów odnośnie określenia treści nielegalnych;

2) ustanowienie wspólnych ram dla samoregulacji, zawierających cele, główne warunki i zasady uczestnictwa przemysłu audiowizualnego w procesach decyzyjnych UE¹⁹ oraz

3) wypracowanie zaleceń dla międzynarodowej współpracy, w szczególności w zakresie ustalenia podstaw systemów klasyfikacyjnych i oznakowania przekazów.

Szczególną uwagę zwrócono na zagadnienie edukacji medialnej, przede wszystkim podnoszenia świadomości społecznej co do potencjalnych zagrożeń, jakie wiążą się z korzystaniem ze współczesnych mediów przez dzieci i młodzież, ale też co do metod i środków (zwłaszcza technicznych), umożliwiających opiekunom monitorowanie aktywności małoletnich. Mimo iż głównymi i – można powiedzieć – finalnymi adresatami – byli tu rodzice, nauczyciele, czy sami niepełnoletni uczestnicy rynku medialnego, to na państwach członkowskich spoczywał obowiązek ukształtowania przyjaznego odbiorcom środowiska; w prace należało zaangażować

---

¹⁹ Por. P. Stępka W. Kołodziejczyk, *Mechanizmy samo- i wspól-regulacyjne w obszarze mediów*, Analiza Biura KRRiT nr 14/2006, Warszawa 2006; P. Stępka, *Rola organów regulacyjnych w systemach współregulacyjnych*, Analiza Biura KRRiT nr 6/2010, Warszawa 2010; E. Murawska-Najmiec, *Systemy ochrony małoletnich w programach telewizyjnych i radiowych w wybranych krajach europejskich - Francja, Belgia, Niemcy, Wielka Brytania, Węgry, Holandia i Szwecja*, Analiza Biura KRRiT nr 3/2011, Warszawa 2011.

zarówno przedstawiciele przemysłu audiowizualnego, jak i zainteresowane środowiska np. organizacji pozarządowych.

Co ważne, zgodnie ze standardami dyrektywy 552/89, w Księdze przedstawiono problem charakteru zawartości audiowizualnych przekazów medialnych i wyodrębniono dwa jej rodzaje: nielegalną w ogólności (*illegal*) oraz zgodną z prawem, ale wymagającą ograniczeń w dostępie dla małoletnich z uwagi na jej szkodliwość dla prawidłowego rozwoju tej kategorii wiekowej odbiorców (*harmful*). Postulowano wprowadzenie jednolitych kryteriów kwalifikowania nielegalnych treści jako metody na skuteczniejsze ich zwalczanie, bowiem na poziomie indywidualnych działań państw członkowskich w dobie trans-graniczności usług nie można osiągnąć pozytywnych efektów; włączenie w ich zakres pornografii dziecięcej, czy pedofilii, nie budziło więc poważniejszych zastrzeżeń²⁰. Natomiast nie uzyskano zgody co do ustalenia uniwersalnego katalogu treści, które zagrażają (tu zazwyczaj wskazuje się na pornografię i nieuzasadnioną przemoc) lub mogą zagrozić prawidłowemu rozwojowi małoletnich; w zasadzie pozostawiono to w gestii państw członkowskich, które powinny uwzględnić różne rozwiązania w zależności od charakteru zawartości przekazu audiowizualnego. Istotne było zatem rozważenie, w jakich konkretnych sytuacjach należy wprowadzić zakazy, w jakich zaś ograniczenia dostępu dla młodych odbiorców oraz jakimi środkami i instrumentami dążyć do realizacji założonych celów.

Bez względu na przyjęte przez państwa członkowskie metody – w postaci generalnych zakazów czy ograniczeń, zawartych np. w przepisach prawa karnego lub umieszczenia ich w ramach szeroko rozumianego prawa medialnego – istotą było zapewnienie braku dostępności szkodliwych materiałów dla osób poniżej 18 roku życia z jednoczesną możliwością ich udostępnienia dla dorosłych odbiorców.

Za istotny i skuteczny element systemu uznano alternatywne środki, kształtowane przez przedstawicieli podmiotów związanych z przemysłem audiowizualnym, zarówno w postaci kodeksów dobrych praktyk, samoregulacji, czy ko-regulacji.

Postulowano również stosowanie: zasady oznakowania programów, czasu ochronnego lub technicznych zabezpieczeń, z położeniem nacisku

---

²⁰ Problematyka zwalczania seksualnego wykorzystywania dzieci jest ważnym elementem polityki unijnej; szersze omówienie tego zagadnienia wymaga jednak odrębnego opracowania; por.: Directive 2011/92/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 *on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography, and replacing Council Framework Decision 2004/68/JHA*.

na fakt, że gestorami owych sposobów w końcowym efekcie są rodzice lub opiekunowie małoletnich.

Odnosząc się do tradycyjnego sektora audiowizualnego, nadawcy zostali zobowiązani do przygotowania zdecentralizowanych systemów klasyfikacji i informacji o programach, zgodnych z krajowymi wytycznymi i tworzonych z poszanowaniem szczególnej narodowej, w tym kulturowej wrażliwości, stanowiącej element moralności publicznej²¹. Podkreślono, że problem kategoryzacji grup wiekowych lub oznakowania treści wynika zarówno z faktu zróżnicowania stopnia dojrzałości także w obrębie samych grup jak i – przede wszystkim – z trudności zakwalifikowania konkretnej zawartości jako szkodliwej, bowiem o taki consensus trudno nawet w środowiskach medycznych czy psychologicznych.

W usługach „na żądanie” (*pay as you view*), nieobejmowanych jeszcze wówczas *dyrektywą o telewizji bez granic*, ochrona miała wynikać z szerokiej informacji o subskrybowanej ofercie i całościowego w niej rozeznania, w ramach którego rodzice lub opiekunowie decydują czy przyjąć opcję programową niezawierającą treści szkodliwych dla małoletnich, czy też skorzystać z szerokiej gamy urządzeń ułatwiających kontrolę dostępu, tj. systemy blokujące dostęp lub weryfikowanie go przez PIN, czy za pomocą kart, w tym kredytowych.

Powyżej wprowadzone standardy zostały potwierdzone i sprecyzowane w nowelizacji *dyrektywy o telewizji bez granic* z 30 czerwca 1997 (97/36/EC) opierają się one właśnie o wytyczne zawarte w powyżej omawianej księdze, stanowiąc podstawę dalszych rozwiązań w zakresie ochrony dzieci i młodzieży w środowisku audiowizualnym.

UE zauważyła kluczowy – w moim przekonaniu – problem i podkreśliła konieczność: *jasnego rozróżnienia między programami, które podlegają całkowitemu zakazowi i tymi, które mogą być dopuszczone z zastrzeżeniem zastosowania odpowiednich środków technicznych*²². Podział na programy poważnie szkodzące, zagrażające rozwojowi dzieci i młodzieży i mogące mieć negatywny wpływ na niego został zachowany; podobnie jak zasadnicze kryteria uprawniające do wprowadzenia zakazów (pornografia, nieuzasadniona przemoc)²³. Zgodnie z art. 22 ust. 2 państwa członkowskie

---

21 K, Chałubińska – Jentkiewicz, *op. cit.*, zwłaszcza rozdział III.

22 Szerzej na temat pojęcia ‘szkodliwości’ treści i ich wyodrębniania por. pkt. 4.

23 Komitet Ministrów Rady Europy przyjął we wrześniu 1998 r. *Nowelizację Europejskiej Konwencji o Telewizji Ponadgranicznej*. Nastąpiło to po przyjęciu w 1997 r. *dyrektywy Parlamentu i Rady Unii Europejskiej nr 97/36/WE, nowelizującej dyrektywę “O telewizji bez granic”*. Nowelizacji *Konwencji* przyświecał cel harmonizacji jej przepi-

miały zapewnić, że poprzez wybór godzin nadawania (tzw. czas ochronny) lub za pomocą środków technicznych: *małoletni znajdujący się w zasięgu transmisji nie mogą w normalny sposób oglądać ani słuchać tych emisji*; programy niekodowane powinny być poprzedzone akustycznym ostrzeżeniem lub rozpoznawalne po oznakowaniu wizualnym w trakcie ich trwania (ust.3).

W dyrektywie podkreślono, że monitorowanie ochrony małoletnich w państwach członkowskich będzie podlegało szczególnej uwadze Komisji Europejskiej (art. 22b.1). Dlatego w terminie roku, od publikacji dyrektywy, KE przeprowadziła z właściwymi organami konsultacje co do skuteczności przyjmowanych środków, w ramach ułatwiania rodzicom i opiekunom sprawowania kontroli nad programami, które mogą oglądać małoletni. Przedmiotem oceny było przede wszystkim zbadanie: 1) celowości wyposażania nowych odbiorników telewizyjnych w urządzenie techniczne pozwalające rodzicom i opiekunom na niedopuszczanie do oglądania szkodliwych programów; 2) ustalenia systemów klasyfikacyjnych; 3) prowadzenia polityki edukacyjnej, w tym poprzez telewizję rodzinną oraz 4) współpracy z przemysłem audiowizualnym i zainteresowanymi organizacjami społecznymi (ust.2).

Wynikiem Zielonej księgi było też powstanie 24.09.1998 roku rekomendacji *dotyczącej zwiększenia konkurencyjności europejskiego przemysłu audiowizualnego i usług informacyjnych poprzez promowanie krajowych ram dla osiągnięcia skutecznego poziomu ochrony małoletnich i godności ludzkiej* (98/560/EC), będącej pierwszym „miękkim” instrumentem prawnym (*soft law*), obejmującym wszystkie elektroniczne przekazy, dotyczącym zawartości usług audiowizualnych i informacyjnych dostępnych w Internecie i ukierunkowanym na zwalczanie treści nielegalnych i szkodliwych dla dzieci, w tym przede wszystkim stanowiących przestępstwa przeciwko małoletnim²⁴.

---

sów z unormowaniami znowelizowanej dyrektywy.

24 Council Recommendation 98/560/EC of 24 September 1998 *on the development of the competitiveness of the European audiovisual and information services industry by promoting national frameworks aimed at achieving a comparable and effective level of protection of minors and human dignity*, O.J. L. 270, 07/10/1998.

Por. też: **Evaluation Report from the Commission to the Council and the European Parliament on the application of Council Recommendation of 24 September 1998 concerning the protection of minors and human dignity**, COM(2001) 106 final; **Second Evaluation Report from the Commission to the Council and the European Parliament on the application of Council Recommendation of 24 September 1998 concerning the protection of minors and human dignity**, COM/2003/0776 final; **Resolution of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council of 17 February 1997 on illegal and harmful content on the Internet**, OJ. C 070, 06.03.1997.

Zgodnie z jej założeniami przemysł nowych technologii ma kluczowe znaczenie dla rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Europie, zwłaszcza dla obszarów gospodarki, edukacji i kultury. Globalny charakter sieci wymaga zatem podejścia międzynarodowego; dlatego wówczas funkcjonujące środki ochrony małoletnich podejmowane na szczeblach krajowych powinny zostać wzmocnione poprzez wspólnotową koordynację podejmowanych inicjatyw. W prace UE nad relewantną regulacją winny zostać włączone organizacje działające w sektorze usług medialnych i informacyjnych, w tym właśnie przedstawiciele przemysłu audiowizualnego. Celem był dalszy rozwój nowopowstającej przestrzeni komunikowania, poszerzenia dostępu do niej, z jednoczesnym unikaniem negatywnych – dla rozwoju młodego pokolenia – treści. Komisja Europejska powinna ułatwiać tworzenie samoregulacji, kodeksów dobrych praktyk oraz współpracę w ramach UE i na szczeblu międzynarodowym.

Od państw członkowskich oczekiwano więc kooperacji na poziomie europejskim w zakresie realizacji zaleceń, dotyczących zarówno regulacji i instrumentów o „miękkim” charakterze jak i prowadzenia badań nad nowymi technologiami czy utrzymywania skutecznych środków informujących o nielegalnej zawartości i pozwalających na jej zaskarżanie, także przez osoby małoletnie; wspieranie rozwoju nowych usług informacyjnych powinno iść paralelnie ze zwalczaniem treści nielegalnych poprzez administracyjny system szerokiego o nich informowania i reagowania.

W przypadku treści szkodliwych, ważne jest przekazywanie wiedzy o zagrożeniach oraz technicznych i systemowych środkach utrudniających dostęp małoletnim do niepożądanych usług informacyjnych; problematyka ochrony dzieci i młodzieży powinna być dostępna dla opinii publicznej poprzez wszystkie technologie informacyjne. Dlatego oczekiwano również inicjatyw pozwalających niepełnoletnim na bezpieczne korzystanie z usług audiowizualnych lub *on – line*, kształtujących świadomość rodziców i nauczycieli oraz zapewniających dostęp do odpowiednich jakościowo treści. Tak rozumiana edukacja medialna ma szczególne znaczenie dla promocji stale rozwijającego się przemysłu usług audiowizualnych; stanowi też warunek pełnego uczestnictwa obywateli UE w społeczeństwie informacyjnym. Odpowiedzialne korzystanie z usług nowego środowiska komunikacyjnego wspomaga zwalczanie nielegalnej zawartości, ukierunkowanej na naruszanie godności człowieka, a jej odróżnianie od zgodnych z prawem treści przeznaczonych wyłącznie dla osób dorosłych ma zasadnicze znaczenie dla formułowania efektywnych i adekwatnych dla obu jej

typów rozwiązań prawnych; dotyczy to również środków alternatywnych, zarówno w postaci – tworzonych na poziomie krajowym – samoregulacji organizacji operujących w obszarze nowych technologii jak i w wymiarze ponadnarodowym i globalnym.

Kontynuacją tego procesu jest wydanie kolejnej, niejako uzupełniającej poprzednią, rekomendacji o ochronie małoletnich i ludzkiej godności (2006/952/EC)²⁵. Zmieniający się krajobraz medialny spowodował, że szczególnie istotne okazały się kwestie szeroko rozumianej edukacji medialnej, współpracy w tworzeniu kodeksów dobrych praktyk, samoregulacji czy wymiany doświadczeń między ciałami regulującymi; stanowią one tematykę tej rekomendacji.

Sukcesywny rozwój nowych technologii informacyjnych wymagał ze strony Wspólnoty zapewnienia właściwej ochrony interesu publicznego, także najmłodszych jej obywateli. Wskazano, że na poziomie UE powinny zostać podjęte środki o charakterze prawnym, tworzące korzystne środowisko rozwojowe dla dzieci i młodzieży, chroniące ich przed dostępem do szkodliwej zawartości przeznaczonej wyłącznie dla dorosłych; skoncentrowano się na tej grupie treści, ponieważ już wcześniej uzyskano podstawowy konsensus co do treści nielegalnych, które powinny być objęte zakazem. Dlatego krajowe systemy kwalifikujące zawartość audiowizualną powinny umożliwiać kontrolę i wyodrębnianie materiałów zarówno pod kątem ich legalności jak i szkodliwości. Ważne w tym procesie jest stosowanie wspólnych i powszechnie zrozumiałych oznakowań treści (lub uwzględniających kategorie wiekowe), ostrzeżeń wizualnych i akustycznych oraz środków technicznych (np. filtrów); opisy dostępnych mają podlegać aktualizacji pod kątem oceny ich zawartości. Podejmowane inicjatywy powinny być ukierunkowane na pomoc użytkownikom w dostępie do zawartości audiowizualnej i usług informacyjnych. Podkreśla się zwłaszcza znaczenie

---

25 Recommendation of the European Parliament and of the Council of 20 December 2006 on the protection of minors and human dignity and on the right of reply in relation to the competitiveness of the European audiovisual and on-line information services industry (2006/952/EC), O. J. L 378 of 27.12.2006.

Por. też – nieomawiane w niniejszym opracowaniu dokumenty dotyczące bezpiecznego Internetu: Decision No 276/1999/EC of the European Parliament and of the Council of 25 January 1999 adopting a multiannual Community action plan on promoting safer use of the Internet by combating illegal and harmful content on global networks, OJ L 33, 6.2.1999; Decision No 854/2005/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 establishing a multiannual Community Programme on promoting safer use of the Internet and new online technologies, O.J. L 149, 11.06.2005; Decision No 1351/2008/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 2008 establishing a multiannual Community programme on protecting children using the Internet and other communication technologies, O. J. L 348/118, 24.12.2008.

świadomego i odpowiedzialnego korzystania z usług on – line, poprzez programy edukujące medialnie rodziców, opiekunów i nauczycieli. Dzieci powinny uczyć się funkcjonowania w społeczeństwie informacyjnym od najmłodszych lat, przede wszystkim w ramach szkolnych programów nauczania; otwarte sesje mogą się odbywać z udziałem rodziców. Ważnym postulatem jest kontynuacja proponowanych w rekomendacji 98/560/EC szkoleń w korzystaniu z Internetu, organizowanych we współpracy z sektorem pozarządowym, nauczycielami i ekspertami, z położeniem szczególnego nacisku na ryzyko związane z forami i tzw. chatroomami.

Państwa członkowskie, przy zaangażowaniu wszystkich mediów, powinny organizować krajowe kampanie uświadamiające istniejące zagrożenia oraz szeroko informować o różnorodnych – technicznych, organizacyjnych, regulacyjnych metodach zabezpieczających. Systemy dostępu do usług skierowanych do dzieci powinny być wyposażone w automatyczne filtry, obsługiwane przez operatorów warunkowego dostępu lub telefonii mobilnej. Dla indywidualnego konsumenta ważna jest natomiast zdolność skutecznego użytkowania technicznych zabezpieczeń, dlatego subskrybenci usług informacyjnych powinni otrzymywać aktualne i łatwe w użyciu systemy filtrujące. Potwierdza się też postulaty postawione już w rekomendacji 98/560/EC odnośnie działań administracyjnych, prowadzonych we współpracy z sektorem pozarządowym. Bezpieczeństwu społecznemu służyć powinno stworzenie ogólnodostępnych tzw. gorących linii (*hot lines*), umożliwiających składanie skarg na prawem zakazaną lub szkodliwą zawartość, nie tylko dorosłym, ale także dzieciom i młodzieży; zagwarantowane powinno być także dochodzenie swych praw, w przypadku ich naruszenia.

Niezbędne jest więc stałe monitorowanie treści, które odbywa się również w ramach przyjętego systemu norm etycznych, zarówno na poziomie UE jak i w kooperacji pomiędzy profesjonalistami i przedstawicielami władzy – na szczeblu krajowym. Samoregulacje, choć nie są wystarczające, mogą być traktowane jako środki dodatkowe i niewątpliwie są oczekiwane, choćby jako instrument łączący indywidualne kodeksy dobrych praktyk; niezbędne jest więc kontynuowanie dialogu pomiędzy krajowymi i europejskimi legislatorami, wymiana doświadczeń pomiędzy ciałami regulującymi w sprawie samo i ko-regulacji, przemysłem audiowizualnym, związkami twórców i wykonawców oraz członkami społeczeństwa obywatelskiego; rozwój technologiczny powinien być zsynchronizowany poprzez odpowiednie wprowadzanie i modyfikowanie, zarówno prawnych

jak i mających inny charakter, środków.

Podsumowując, wydanie przez Radę dwóch rekomendacji poświęconych nowym wyzwaniom dla ochrony dzieci i młodzieży w mediach elektronicznych, trzeba podkreślić, że służyły one zainicjowaniu krajowych i ponadnarodowych rozwiązań o różnorodnym charakterze. Zobowiązano państwa członkowskie do współpracy w ramach zwalczania nielegalnej zawartości i przeciwdziałania dostępowi małoletnich do legalnych, ale nieodpowiednich dla ich wieku treści, poprzez promowanie środków alternatywnych i współdziałanie w ich konstruowaniu, rozwój oprogramowania technicznego, klasyfikacji materiałów oraz – przede wszystkim szerokiej edukacji medialnej. Rozwiązania te stały się podwalinami współczesnego systemu omawianej ochrony, w tym aktualnie obowiązujących regulacji prawnych.

3.

W dyrektywie 2007/65/EC Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 grudnia 2007 r. nowelizującej dyrektywę Rady 89/552/EEC²⁶ podkreślono potrzebę badania każdego sektora i problemu pod kątem przyjęcia najwłaściwszego podejścia regulacyjnego. W kontekście tematu niniejszego opracowania powstaje oczywiste pytanie, czy należy tu stosować w większym stopniu rozwiązania *stricte* prawne, czy też wzmocnić znaczenie, komplementarnie przyjmowanych metod ko-regulacyjnych lub samoregulacyjnych; odpowiedź wynika z ich skuteczności w zapewnieniu wysokiego poziomu ochrony dzieci i młodzieży. W Europie przyjmuje się model oparty na wspólnym standardzie, uzupełnionym krajowymi mechanizmami prawodawczymi, administracyjnymi i sądowymi oraz szeroką gamą środków alternatywnych. Skala udziału „miękkiego” prawa zależy w dużej mierze od tradycji prawnych i kulturowych poszczególnych państw członkowskich UE; jeśli instrumenty samoregulacyjne znajdują poparcie przemysłu audiowizualnego, wtedy przyjmowane przez właściwe podmioty gospodarcze, organizacje pozarządowe, etc. wspólne wytyczne są traktowane jako właściwie realizujące interes publiczny w ujęciu narodowym i cechują się większą efektywnością. *Jednak* [co do zasady] *samoregulacja*,

---

²⁶ Directive 2007/65/EC of the European Parliament and of the Council of 11 December 2007 amending Council Directive 89/552/EEC on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the pursuit of television broadcasting activities, O.J. 18.12.2007, L 332/27.

mimo że może być uzupełniającą metodą wdrażania niektórych przepisów niniejszej dyrektywy, nie powinna zastąpić obowiązków prawodawcy krajowego (tiret 36 preambuły). Pośrednią i uzupełniającą formą może stać się ko-regulacja; dopuszczenie interwencji państwa powinno jednak zostać bez uszczerbku dla prawodawstwa i samoregulacji²⁷.

W dyrektywie zauważono, że wciąż niepokojące wydaje się zjawisko dostępności szkodliwych treści w audiowizualnych usługach medialnych, które może okazać się jeszcze poważniejszym zagrożeniem w sytuacji pojawienia się nowych platform i produktów; ochronę małoletnich trzeba więc stosować względem wszystkich usług medialnych, w tym także wobec handlowych przekazów audiowizualnych. Właściwe dla przekazu telewizyjnego środki, tj. aktualizowane i proste w obsłudze systemy filtrowania, kodowania, czy oznakowywania treści lub według kryteriów wieku powinny znaleźć zastosowanie w nielinearnych, audiowizualnych usługach medialnych; ograniczenia muszą być stosowane w sposób nieingerujący niezasadnie w wolność słowa.

W kwestii treści nielegalnych ważnym jest podkreślenie, że do: dostawców usług medialnych, którzy podlegają jurysdykcji państw członkowskich, powinien mieć w każdym przypadku zastosowanie zakaz rozpowszechniania pornografii dziecięcej zgodnie z przepisami decyzji ramowej Rady 2004/68/WSiSW z dnia 22 grudnia 2003 r. dotyczącej zwalczania seksualnego wykorzystywania dzieci i pornografii dziecięcej (tiret 46).

W odniesieniu do treści legalnych przeznaczonych wyłącznie dla osób dorosłych potwierdzono dotychczas uznawane za podstawowe ich kryteria sceny pornograficzne i niezasadnie przedstawiające przemoc; zakazano też ich rozpowszechniania telewizyjnego. Wprowadzono także przepisy mające zastosowanie wyłącznie do audiowizualnych usług na żądanie, według których zakazane dla tradycyjnej telewizji treści podlegają tu jedynie ograniczeniom w dostępie dla małoletnich. *Państwa członkowskie podejmują odpowiednie środki w celu zapewnienia, by te audiowizualne usługi medialne na żądanie świadczone przez dostawców usług medialnych podlegających ich jurysdykcji, które mogą poważnie zaszkodzić fizycznemu, psychicznemu lub moralnemu rozwojowi małoletnich, były udostępniane jedynie w sposób zapewniający, by małoletni w zwykłych okolicznościach nie mogli słuchać ani oglądać przekazów [w nich] zawartych*

---

²⁷ Por. C. Palzer, *Co-regulation of the Media in Europe: European Provisions for the Establishment of Co-Regulation Frameworks*, "IRIS plus", Legal Observations of The European Audiovisual Observatory, June 2002; por. też literaturę wymienioną w przypisie 18.

(art. 3h, rozdział IIB).

Istotnym dla próby określenia wspólnych elementów definicji treści, które mogą być szkodliwe dla dzieci, jest zapis art. 3e 2, zamieszczony w części mającej zastosowanie do wszystkich audiowizualnych usług medialnych: *Państwa członkowskie i Komisja zachęcają dostawców usług audiowizualnych do opracowania sposobów postępowania wobec niestosownych handlowych przekazów audiowizualnych towarzyszących audycjom dla dzieci lub będących elementem tych audycji i stanowiących reklamę artykułów żywnościowych lub napojów, które zawierają składniki odżywcze i substancje o działaniu odżywczym lub fizjologicznym, zwłaszcza takie jak tłuszcze, kwasy tłuszczowe trans, sól/sód i węglowodany, niezalecane w nadmiernych ilościach w codziennej diecie.* Jest to pierwsze sformułowanie wskazujące na niestosowność reklamowania niewłaściwego żywienia, mogącego w konsekwencji prowadzić do poważnych zaburzeń trawienia; reklamy i inne formy handlowych przekazów, towarzyszące lub będące elementem audycji dla dzieci, zawierające promocję artykułów żywnościowych niezalecanych w nadmiernych ilościach w codziennej diecie, powinny podlegać stosownym ograniczeniom na poziomie kodeksów dobrych praktyk lub samoregulacji dostawców usług. Można zauważyć zainicjowanie przez UE prozdrowotnego kierunku, wynikającego przede wszystkim z nasilającego się problemu w tej dziedzinie, i zmierzającego – jak się wydaje – do uznania powyższych treści za potencjalnie szkodliwe, mogące grozić prawidłowemu fizycznemu i psychicznemu rozwojowi dzieci i młodzieży w ramach wspólnego, europejskiego standardu²⁸.

Następująca po powyżej omawianej dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/13/UE z dnia 10 marca 2010 r. w sprawie koordynacji niektórych przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich dotyczących świadczenia audiowizualnych usług medialnych (*dyrektywa o audiowizualnych usługach medialnych*)²⁹ – jednolita dotychczasowe zmiany dyrektywy 552/89 i dostosowuje postanowienia do strukturalnych i technologicznych zmian rozpowszechniania, wpływających i na konkurencyjność rynkową i na szeroko rozumianą zmianę społeczną³⁰. Co ważne stanowi ona aktualnie obowiązujący standard regulacyjny dla całego sektora medialnych usług audiowizualnych,

²⁸ Szerzej kwestię tę przedstawiono w pkt. 4 opracowania.

²⁹ Directive 2010/13/EU of European Parliament and of the Council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services (Audiovisual Media Services Directive), O. J.15.4.2010, L 95/1 .

³⁰ Por. http://ec.europa.eu/information_society/index_en.htm (07.07.2012).

a nie tylko rozpowszechniania telewizyjnego; w tym znaczeniu można być ją uznać za pierwszą dyrektywę ery komunikacyjnej mediów audiowizualnych.

Odnosnie ochrony dzieci i młodzieży dyrektywa 2010/13 powiela przesłanki zawarte w preambule do dyrektywy 2007/65; problemy dostępności szkodliwych treści w audiowizualnych usługach medialnych – co oczywiste – wzrosły w związku z pojawieniem się nowych platform i produktów; to łączy się z kolei z potrzebą rozwijania systemów filtrowania, w tym automatycznych w dostępie do usług przeznaczonych dla dzieci (tiret 59 – 60 preambuły).

Potwierdzono również zakaz rozpowszechniania pornografii dziecięcej w rozumieniu *decyzji ramowej Rady 2004/68/WSiSW* z dnia 22.12.2003, która obecnie została zastąpiona dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w *sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępująca decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW*³¹; oznacza to, że treści ujęte w dyrektywie 2011/92 uznano za nielegalne (tiret 61)³².

Pozostawiono także standardy w zakresie handlowych przekazów indywidualnych, które *nie mogą wyrządzać fizycznej lub moralnej szkody małoletnim. W związku z tym nie mogą bezpośrednio nakłaniać małoletnich do kupna lub najmu produktu lub usługi, wykorzystując ich brak doświadczenia lub łatwowierność, nie mogą bezpośrednio zachęcać małoletnich, by przekonali rodziców lub osoby trzecie do kupna reklamowanych produktów lub usług, nie mogą wykorzystywać szczególnego zaufania, którym małoletni darzą rodziców, nauczycieli lub inne osoby, ani nie mogą bez uzasadnienia pokazywać małoletnich w niebezpiecznych sytuacjach* (art. 9 ust. 1 g); nie mogą też zachęcać do postępowania zagrażającego zdrowiu (c iii). Ponadto w mocy pozostają całkowite zakazy reklamowania, sponsorowania, etc.: 1)

31 Directive 2011/92/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography, and replacing Council Framework Decision 2004/68/JHA. Problematyka ta jest poruszana w wielu dokumentach unijnych: Państwa członkowskie mają wspierać wymiar sprawiedliwości w rozpoznawaniu stron internetowych zawierających lub rozpowszechniających pornografię dziecięcą, powiadamiania o nich oraz ich usuwania poprzez udostępnianie w stosownych przypadkach odpowiednich zasobów finansowych i ludzkich oraz szkolenie personelu, Council conclusions on the protection of children in the digital world(2011/C 372/04), O. J. 20.12.2011 C 372/15.

32 Podobnie powielono postanowienia, iż wymogi ochrony małoletnich nie oznaczają konieczności wprowadzania przedniej weryfikacji audiowizualnych usług medialnych przez organy publiczne; w istocie oznacza to jednak ewentualną możliwość stosowania – wyjątkowych przypadkach – cenzury prewencyjnej (tiret 62).

produktów tytoniowych (d) oraz 2) specjalnego ich kierowania do małoletnich, w przypadku napojów alkoholowych (e). Katalog uzupełniony jest – wprowadzonymi w dyrektywie 2007/65 – postanowieniami dotyczącymi niestosowności handlowych przekazów towarzyszących lub będących elementem audycji dla dzieci, dotyczących reklamy żywności lub napojów, zawierających *składniki odżywcze i substancje o działaniu odżywczym lub fizjologicznym, zwłaszcza takie jak tłuszcze, kwasy tłuszczowe trans, sól/sól i węglowodany, niezalecane w nadmiernych ilościach w codziennej diecie* (ust. 2).

W tradycyjnym, linearnym przekazie telewizyjnym świadczonym przez nadawcę i umożliwiającym równoczesny odbiór audycji na podstawie ich układu (art. 1 d, e, f), pozostawiono dotychczasowy podział usług. Treści, których rozpowszechnianie jest zakazane z uwagi na poważną ich szkodliwość, zagrożenie dla prawidłowego rozwoju dzieci i młodzieży, to przede wszystkim te, które zawierają pornografię lub nieuzasadnioną przemoc; w tę grupę – co oczywiste – należy też włączyć materiały nielegalne. W przypadku pozostałych usług, które mogą zaszkodzić, wpłynąć negatywnie na małoletnich, ale są dopuszczalne dla osób dorosłych, stosuje się techniczne lub inne środki ograniczające dzieciom normalny do nich dostęp (tj. czas ochronny³³; w przypadku programów niekodowanych stosowane są akustyczne ostrzeżenia poprzedzające lub oznaczenia wizualne w trakcie ich trwania (art. 27). Można zauważyć, że przyjęty 20 lat wcześniej model utrwalił się; zmieniły się tylko techniczne środki jego realizacji.

Jeśli chodzi o standardy, mające zastosowanie wyłącznie do nielinearnych usług medialnych, świadczonych przez ich dostawcę na podstawie jego katalogu, w wybranym przez użytkownika momencie i na jego żądanie (art. 1 d, g), pozostawiono odnośne postanowienia z dyrektywy 2007/65. Oznacza to, że zakazane są wyłącznie usługi nielegalne, natomiast pozostałe, zarówno te zagrażające rozwojowi małoletnich jak i mogące im zaszkodzić, mogą być udostępniane, ale jedynie w sposób gwarantujący, aby

---

³³ Por. np. Art. 18. 3. *Audycje lub inne przekazy nie mogą sprzyjać zachowaniom zagrażającym zdrowiu lub bezpieczeństwu...* 4. *Zabronione jest rozpowszechnianie audycji lub innych przekazów zagrażających fizycznemu, psychicznemu lub moralnemu rozwojowi małoletnich, w szczególności zawierających treści pornograficzne lub w sposób nieuzasadniony eksponujących przemoc.* 5. *Audycje lub inne przekazy, zawierające sceny lub treści mogące mieć negatywny wpływ na prawidłowy fizyczny, psychiczny lub moralny rozwój małoletnich, inne niż te, o których mowa w ust. 4, mogą być rozpowszechniane wyłącznie w godzinach od 23 do 6, ustawa o radiofonii i telewizji z 29.12.1992 roku, Dz. U. 2011, nr 43, poz. 226; por. też: system oznakowania, <http://www.krrit.gov.pl/dla-abonentow-i-konsumentow/ochrona-maloletnich/> (07.07.2012).*

dzieci i młodzież w zwykłych okolicznościach nie miały do nich dostępu; stanowi to poważne wyzwanie, zarówno dla użytkowników jak i dostawców audiowizualnych usług medialnych (art. 12).

Uogólniając różnice standaryzacji przekazów linearnych i nielinearnych, trzeba zauważyć, że większą swobodę uzyskują dostawcy treści, niebędący nadawcami, co wynika z odmienności obydwu typów usług medialnych. W przypadku rozpowszechniania telewizyjnego wyodrębnia się grupy zawartości: 1) wpływające negatywnie na dzieci i młodzież i takich też się zakazuje i 2) potencjalnie szkodliwe, dla których przewidziane są środki ograniczające małoletnim dostęp; w przypadku usług „na żądanie” rozróżnienie takie nie występuje, a legalna zawartość podlega jedynie restrykcjom w zakresie dostępu; oznacza to, że względem różnego typu usług stosuje się różne rozwiązania, co wynika ze specyfiki tychże³⁴.

Ponieważ – jak podkreślono powyżej – dyrektywa 13/2010 służyła głównie ujednoczeniu i uaktualnieniu zmian wprowadzanych do dyrektywy 552/89 *o telewizji bez granic*, już 4 maja 2012 roku powstał pierwszy raport KE dotyczący jej wdrażania w państwach członkowskich³⁵. Biorąc pod uwagę kwestię ochrony dzieci i młodzieży, podkreślono znaczenie wprowadzania powszechnie akceptowanych przez zainteresowane strony samoregulacji, przy czym odnosi się to w szczególności do sektora reklam; w większości państw systemy samo-, ko-regulacyjne, lub regulacyjne już w mediach audiowizualnych wprowadzono.

Istotnym zagadnieniem jest – wspomniana wcześniej – reklama i marketing żywności dla dzieci oraz kwestie związane z zasadami promowania

---

34 Osobnym problemem jest kwestia swobody rozprowadzania programów. W przypadku rozpowszechniania telewizyjnego państwa członkowskie mogą tymczasowo odstąpić od niej głównie w przypadku, jeśli przekaz pochodzący od nadawcy z innego państwa członkowskiego stanowi jawne, poważne i groźne naruszenie zasad ochrony dzieci i młodzieży (w rozumieniu art. 27 ust. 1 i 2) i występuje z częstotliwością co najmniej dwukrotną w okresie poprzedzających go dwunastu miesięcy (art. 3 ust. 1 i 2). Natomiast względem audiowizualnych usług „na żądanie” państwa członkowskie mają szerszy zakres uprawnień co do ograniczania ich rozprowadzania; w przypadku konkretnej usługi mogą bowiem podjąć środki w celu odstąpienia od niniejszej swobody; środki te muszą okazać się niezbędne z uwagi na alternatywnie wypełniane przesłanki, w tym istotne z perspektywy małoletnich: 1) interesu publicznego tj. bezpieczeństwo czy porządek publiczny lub 2) ochrony konsumentów i zdrowia publicznego, o ile usługi te stanowią ich naruszenie lub poważne i niebezpieczne ryzyko tego naruszenia (art. 3 ust. 4 i 5); konieczne jest zachowanie zasady proporcjonalności.

Szersze omówienie zagadnień związanych z jurysdykcją i swobodą rozprowadzania przekraczają ramy niniejszego opracowania.

35 First Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the application of Directive 2010/13/EU “Audiovisual Media Service Directive” *Audiovisual Media Services and Connected Devices: Past and Future Perspectives* COM(2012) 203 final.

napojów alkoholowych. Biorąc pod uwagę reklamy umieszczone w programach kierowanych do dzieci, za szczególnie niepożądane uznano takie, które obejmują produkty o dużej zawartości cukru, soli, tłuszczu, węglowodanów, etc.; kwestie te powinny być monitorowane, zgodnie ze stale uaktualnianymi, unijnymi wytycznymi. Na poziomie UE promuje się postulaty zgłaszane przez platformę, inicjującą działania w zakresie dietetyki, aktywności fizycznej i zdrowia, w tym badającą także kwestie wpływu właściwego żywienia na zdrowie młodego pokolenia, zrzeszając szeroki zakres podmiotów od przedstawicieli przemysłu spożywczego do konsumentów³⁶. Kluczową rolę w tym obszarze pełnią jednak same państwa członkowskie, które zobowiązane zostały do prowadzenia skutecznych działań administracyjnych i tworzenia podstaw dla sektorowych rozwiązań, poprzez zachęcanie dostawców treści do uwzględniania w ramach kodeksów dobrych praktyk czy środków samoregulacyjnych, kwestii zdrowego żywienia.

W konkluzji raportu stwierdzono, że rozwój technologiczny wymusza niejako dalszą weryfikację dyrektywy 2010/13, przede wszystkim pod kątem polityki związanej z ochroną konsumentką czy poziomem kompetencji w nowym środowisku informacyjnym; ochrona małoletnich przed negatywnym wpływem mediów audiowizualnych zawiera się w obydwu tych celach.

Jako że *dyrektywa o telewizji bez granic*, obecnie zwaną *o audiowizualnych usługach medialnych* jest stale precyzowana i uaktualniana na poziomie rekomendacji, komunikatów, etc., warto przypomnieć, że w dniu 13 września 2011 roku Komisja Europejska przyjęła raport analizujący implementację – omawianych wyżej – rekomendacji z 1998 i 2006 roku, obejmujący kwestię ochrony dzieci w świecie cyfrowym³⁷. Biorąc pod uwagę jego merytoryczną zawartość, może on być potraktowany uzupełniająco do wyżej omawianego raportu, analizującego standardy prawne dyrektywy 2010/13.

Jego opublikowanie było wynikiem gwałtownej zmiany społecznej

---

³⁶ *EU Platform for Action on Diet, Physical Activity and Health* http://ec.europa.eu/health/nutrition_physical_activity/platform/index_en.htm (08.07.2012).

³⁷ Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the application of the Council Recommendation of 24 September 1998 concerning the protection of minors and human dignity and of the Recommendation of the European Parliament and of the Council of 20 December 2006 on the protection of minors and human dignity and on the right of reply in relation to the competitiveness of the European audiovisual and online information services industry-Protecting children in the digital world, COM/2011/0556 final.

w proporcjach korzystania z audiowizualnych usług medialnych i informacyjnych; młodzi, w tym niepełnoletni konsumenci, stali się głównymi ich użytkownikami. Media w coraz większym stopniu wykorzystywane są przez dzieci, częściej niż w innych kategoriach wiekowych używających urządzeń mobilnych, gier wideo *on-line*, etc.; także społecznościowe sieci nabierają coraz większego znaczenia dla młodego pokolenia. Nowe środowisko, do którego zapewniono już szeroki dostęp, daje wiele możliwości, ale wzrastają też wyzwania i zagrożenia. Rodzice i opiekunowie często nie nadążają za technologicznym rozwojem produktów i usług, które znajdują się w zainteresowaniu ich dzieci. Dlatego powstaje zasadnicze pytanie, czy obecna polityka jest wciąż odpowiednia do celu, jakim jest zagwarantowanie w Europie wysokiego poziomu ochrony dzieci i młodzieży w tym sektorze.

Analizując wysiłki na rzecz zwalczania dyskryminacji i innych nielegalnych lub szkodliwych dla małoletnich treści, poprzez samo i ko-regulacje oraz kodeksy dobrych praktyk, należy odnotować, że choć w większości krajów członkowskich stosuje się te instrumenty, to praktyczny poziom tej ochrony jest zróżnicowany; sytuacja wymaga więc stałego monitorowania, a pytanie o efektywność przyjętych środków pozostaje wciąż otwarte. Ponadto występują dysproporcje w stosowaniu środków alternatywnych, jeśli wziąć pod uwagę usługi linearne i nielinearne; znacznie częściej wykorzystuje się je w tradycyjnym rozpowszechnianiu telewizyjnym, podczas gdy w usługach „na żądanie” dopiero zaczynają być one wprowadzane; wiąże się to prawdopodobnie z faktem ich późniejszego włączenia w unijne ramy prawne regulujące media audiowizualne, ale też wynika z samej ich specyfiki, wymagającej nieco odmiennego podejścia do ich kreowania.

Względem edukacji medialnej i wzrostu świadomości społecznej w zakresie zagrożeń i środków przeciwdziałania im, wszystkie państwa członkowskie zobowiązały się do wprowadzenia odpowiednich metod i instrumentów. W części krajów stanowią one integralny element systemu edukacyjnego, co jest niewątpliwie kierunkiem pożądanym; jednak w narodowych raportach podkreśla się, że nauczanie to jest fragmentaryczne, niespójne i stosowane w niewystarczającym stopniu.

Zarówno w zakresie usług liniarnych jak i nielinearnych, powszechnymi technikami pozwalającymi rodzicom i opiekunom na ograniczenia małoletnim dostępu do niepożądanego zawartości są wizualne lub audialne ostrzeżenia poprzedzające potencjalnie szkodliwą treść; większość państw członkowskich UE uważa, że powinny być one wprowadzone w ramach

prawa lub kodeksów dobrych praktyk. Trzeba mieć jednak na uwadze, że niezawodność, czy wystarczająca efektywność systemów znakowania i ostrzegania może mieć miejsce jedynie w przypadku, kiedy rodzice zapewnią odpowiedzialną kontrolę nad tym, co oglądają ich dzieci. O tyle stanowi to problem, że urządzenia technicznego filtrowania, oprogramowanie (włącznie z systemami *pre-lockingu* i kodami PIN) są rzadziej stosowane, co może się wiązać z mniejszą kompetencją medialną starszych pokoleń³⁸.

Raport odnotowuje zróżnicowanie między usługami linearnymi i nielinearnymi; pojawiły się też problemy w przyjęciu wspólnej polityki względem tych wyzwań. Instrumenty kontroli rodzicielskiej łączone systemowo z kategoryzacjami wiekowymi i oznakowaniem zawartości różnią się znacznie; uwidacznia się też problem ich skuteczności w usługach internetowych i audiowizualnych usługach „na żądanie”.

Podobne tendencje obserwuje się w zakresie, powszechnych dla tradycyjnego przekazu telewizyjnego, środków klasyfikacji wiekowej czy czasu ochronnego; dla audiowizualnych usług „na żądanie”; mają one zastosowanie w niewielkiej liczbie państw członkowskich.

Problematykę powyższą porusza się także w konkluzjach Rady w *sprawie ochrony dzieci w świecie cyfrowym*³⁹, w których podkreśla się potrzebę zapewnienia bezpiecznego środowiska medialnego, umożliwiającego wykorzystanie szans z nim związanych.

Podstawową kwestią jest kompetencja medialna czy szerzej informacyjna, obejmująca zarówno praktyczne umiejętności techniczne jak i świadome uczestnictwo w nowej konwergentnej przestrzeni⁴⁰. W jej ramach ważne jest zachęcanie do korzystania przez opiekunów z odpowiednich narzędzi służących ochronie małoletnich (np. wyspecjalizowanych wyszukiwarek, filtrów i innych narzędzi kontroli rodzicielskiej) i *do dbania o to, by były one szeroko dostępne i łatwe w obsłudze*; środki te powinny być stale monitorowane i weryfikowane pod kątem ich skuteczności. Jej istotą jest jednak odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym środowisku medialnym, polegające na jego rozumieniu i krytycznym stosunku do

---

38 Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee *Study on parental control of television broadcasting*, COM/ 99/371 final.

39 Council conclusions on the protection of children in the digital world (2011/C 372/04), O. J. 20.12.2011 C 372/15.

40 Szerzej na temat definicji por. *Cyfrowa Przyszłość Edukacja medialna i informacyjna w Polsce – raport otwarcia*, op. cit., s. 9 – 16.

treści prezentowanych w usługach audiowizualnych i informacyjnych.

Małoletnim nabycie kompetencji medialnej ułatwia radzenie sobie z zagrożeniami, zwłaszcza w świecie Internetu, np. w ramach uczestnictwa w mediach społecznościowych. Świadomość nowych wyzwań i instrumentów, służących reagowaniu na nie, powinna być jednak powszechna i obejmować wszystkie zainteresowane strony, od rodziców i nauczycieli do przedstawicieli przemysłu audiowizualnego i dostawców treści internetowych; uzyskuje się ją także poprzez prowadzenie badań nad oddziaływaniem szeroko rozumianych mediów na dzieci. Państwa członkowskie powinny więc promować powszechne organizowanie kampanii informacyjnych i szeroką edukację medialną, obejmującą wszystkie grupy wiekowe, w tym przede wszystkim środowiska rodzinne, szkolne i samych małoletnich; kompetencję medialną, czy szerzej informatyczną należy uznać za jedną z kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie⁴¹.

Mimo wieloletniego prowadzenia szerokich działań w tym zakresie, osiągnięty poziom ochrony małoletnich jest niewystarczający, a niektórym z podjętych środków nie zapewnia się ciągłości. *Państwa członkowskie stosują różne podejścia do ochrony małoletnich i do zachęcania do opracowywania dobrych praktyk i standardów w mediach, a samoregulacja lub ko-regulacja są dwoma z wielu możliwych rozwiązań* (2). Stosunkowo skuteczne okazały się dobrowolne zobowiązania podjęte przez dostawców usług i treści, dlatego państwa powinny zachęcać ich do pełnego uwzględniania problematyki ochrony małoletnich w projektowaniu swoich usług i w stosowaniu odpowiednich kodeksów postępowania; zainteresowane podmioty powinny przyjąć np. zasady bezpieczniejszego korzystania z mediów społecznościowych. Szeroka współpraca, również z organami publicznymi w tworzeniu i stosowaniu środków samo i ko-regulacyjnych, sprzyja zaś tworzeniu standardów europejskich.

---

41 Por. np.: Commission Communication to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions *A coherent framework for building trust in the Digital Single Market for e-commerce*, 11.1.2012 COM(2011) 942 final; Declaration of Brussels for *Lifelong Media Education*, 18.01.2011, Brussels; Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18.12.2006, *on key competences for lifelong learning* (2006/962/EC) O. J. L 394/10, 30.12.2006; Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions *A European approach to media literacy in the digital environment* 20.12.2007, COM(2007) 833 final; Commission Recommendation of 20.08.2009 *on media literacy in the digital environment for a more competitive audiovisual and content industry and an inclusive knowledge society* O. J. L 227, 29/08/2009; szerzej: <http://ec.europa.eu/culture/media/literacy/docs/studies/country/europe.pdf> (08.07.2012).

Niniejsze opracowanie poświęcone kwestii ochrony dzieci i młodzieży przed negatywnym wpływem mediów audiowizualnych w świetle dokumentów Unii Europejskiej obejmuje okres 1989 – 2012. Omówione zostały podstawowe dyrektywy oraz instrumenty „miękkiego” prawa, tj. rekomendacje, zielone księgi, raporty, etc. Odbiorcami zaleceń UE są w pierwszym rzędzie państwa członkowskie, a docelowo środowiska: rodzinne i szkolne i – niejako z drugiej strony – przedstawiciele organizacji medialnych, przemysłu, etc. Dlatego w krajowych systemach, tworzonych na podstawie europejskich standardów i wytycznych UE, określa się prawne i pozaprawne metody ochrony małoletnich, ustanawiając określone cele i zadania dla różnych uczestników społeczeństwa informacyjnego, w tym regulatorów, podmiotów rynkowych, organizacji pozarządowych, czy wreszcie rodziców, nauczycieli i samych małoletnich⁴². Nie jest to proste zadanie, zwłaszcza jeśli uwzględnić, że samo zdefiniowanie środowiska mediów audiowizualnych nastęrcza poważnych trudności. Dynamiczne zmiany technologiczne implikują bowiem gwałtowne jego przekształcenia, nie tylko w kontekście nauk o komunikowaniu społecznym, ale przede wszystkim na poziomie konwergencji polityki, ekonomii i kultury. Media stają się częścią elektronicznych usług komunikacyjnych i jako takie determinują rozwój społeczeństwa informacyjnego; interdyscyplinarność i elastyczność podejścia jest więc tu koniecznością. Stale pojawiają się nowe zagrożenia, względem których istniejące rozwiązania okazują się niewystarczające, a stosowane metody, w tym instrumenty prawne nie nadążają za zmianami. O efektywność przyjmowanych środków tym trudniej, że trans-graniczność, a może lepiej trans-globalność audiowizualnych usług medialnych wymaga co najmniej ponadnarodowego, jak nie międzynarodowego poziomu regulacji.

Problemy powstają już w odniesieniu do podstawowych pojęć, tj. charakter i klasyfikacja ich treści. Unia Europejska wprowadza dwustopniowy podział zawartości mediów audiowizualnych. Na poziomie pierwszym wyodrębnia się treści nielegalne (*illegal*), zakazane w ramach ogólnych

---

42 Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *A Digital Agenda for Europe*, COM/2010/0245 f/2, w którym podkreślono, że: „wzmocnienie bezpieczeństwa w społeczeństwie cyfrowym to wspólna odpowiedzialność osób prywatnych oraz organów publicznych i podmiotów prywatnych, na szczeblu lokalnym i globalnym” oraz na konkluzje Rady z dnia 31 maja 2010 r. w sprawie europejskiej agendy cyfrowej (2).

przepisów prawa krajowego. Wspólnym, europejskim standardem, który przyjęto odnośnie tej kategorii, są materiały dotyczące wykorzystywania seksualnego dzieci, w tym zwłaszcza pornograficzne; ponadto zakazane są przekazy dyskryminujące lub ksenofobiczne. Na drugim znajdują się treści zgodne z prawem, ale negatywnie oddziałujące na prawidłowy fizyczny, psychiczny lub moralny rozwój małoletnich (*harmful*), do których powinny mieć dostęp wyłącznie osoby dorosłe. Stanowią je dwie podgrupy przepisów: 1) szkodliwe, zagrażające lub 2) potencjalnie szkodliwe, mogące zagrozić rozwojowi dzieci i młodzieży. W rozpowszechnianiu linearnym pierwsze z nich są zakazane, względem drugich zaś stosuje się środki uniemożliwiające do nich dostęp osobom niepełnoletnim; w usługach „na żądanie” dla obydwu kategorii stosuje się restrykcje w dostępie.

Co do zakresu pojęciowego pierwszej z omawianych grup – już w 1989 roku – przyjęto pan-europejski konsensus, że obejmuje ona w szczególności pornografię lub nieuzasadnioną przemoc; ten otwarty katalog nie został do dzisiaj rozszerzony. Trzeba jednak zauważyć, że obydwie wskazywane pojęcia nie są jednoznaczne i mogą być odmiennie interpretowane na poziomie państw członkowskich, kierujących się mniej lub bardziej liberalnym podejściem w ich definiowaniu.

Do przedmiotowego zakresu rozważań wprowadza się też bliżej nieprecyzowaną kategorię zawartości, która może szkodzić prawidłowemu rozwojowi małoletnich. Wyznaczanie desygnatów tego pojęcia – w zależności od zmieniającej się sytuacji – należy zarówno do UE, jak i zasadniczo do państw członkowskich; trudno tu jednak o przyjęcie wspólnego standardu. Zazwyczaj wskazuje się na treści, zawierające agresywne lub erotyczne zachowania, rzadziej natomiast na propagowane w mediach wzorce zachowań indywidualnych lub społecznych, które co najmniej mogą negatywnie oddziaływać, czy wręcz zagrażać młodemu pokoleniu. *Problem właściwego funkcjonowania małoletnich w środowisku medialnym musi uwzględniać fakt, iż w ich przypadku treści szkodliwe obejmują wszystkie treści, które nie są w swej istocie lub formie właściwe dla tej kategorii odbiorców, a nie tylko prawem zakazane. Zatem ocena oddziaływania socjalizacyjnego audiowizualnych środków przekazu powinna być dokonywana także poprzez pryzmat obrazu przedstawionego w nich świata, w tym przede wszystkim promowanych wartości moralnych poprzez prezentację np. celów, aspiracji i orientacji życiowych oraz wzorców postępowania, w tym relacji z innymi osobami itp. Obserwowany w audiowizualnych środkach przekazu wzorzec materialnego dobrobytu, szybkiej kariery, życia niosącego ze sobą*

przyjemności i atrakcje (...), może skutkować pojawianiem się postaw niekoniecznie aprobujących podstawowe normy etyczne i powodować dążenia młodzieży do uzyskania oczekiwanego statusu za wszelką cenę i wszelkimi metodami, nawet wbrew prawu. Co więcej uniformizacja przekazów medialnych, występującą często w opozycji do reguł i wartości tradycyjnych dla danego obszaru czy regionu świata, determinuje niekiedy normy społeczne, przekonania, postawy i opinie wbrew historycznie i kulturowo utrwalonej obyczajowości, zwyczajowym zasadom moralnym itp., co nie sprzyja stabilności i ciągłości procesu wychowania⁴³.

W tej kwestii można jednak zauważyć pewne nowe inicjatywy UE. Z jednej strony w analizowanych dyrektywach wskazano na problematykę zdrowotną małoletnich związaną z nieprawidłowym odżywianiem, uznając za niestosowne reklamy substancji niepolecanych w codziennej diecie dzieci i oczekując, że państwa zachęcą dostawców treści do opracowania odpowiednich sposobów postępowania w tym zakresie; tematyka ta łączy się bowiem nierozdzielnie z eskalacją otyłości u młodego pokolenia w Europie. Z drugiej strony obserwuje się też coraz powszechniejsze sprzeciw wobec propagowania niewłaściwych wzorców ekstremalnie chudych modelek, do osiągnięcia sylwetek których dążą młode dziewczęta i kobiety; może to wpływać negatywnie na ich rozwój fizyczny i psychiczny, niekiedy prowadząc wprost do poważnych zaburzeń odżywiania (tj. bulimia czy anoreksja)⁴⁴.

Ponadto poszczególne kraje wprowadzają ograniczenia a nawet zakazy odnoszące się do innych konkretnych przykładów zawartości mogącej lub zagrażającej bezpieczeństwu i rozwojowi małoletnich, umieszczanej zazwyczaj w ramach usług informacyjnych *on - line*, tj. namawianie do samobójstw, zachowań autoagresywnych, czy instruujących do popełniania przestępstw; kwestie te powinny być także rozważane w kontekście współ-

---

43 K. Badźmirowska – Masłowska, *Kształtowanie ...*, op. cit., s. 333. Ponadto należy też zauważyć, iż uwzględniając podstawowe prawa wynikające z *Konwencji o Prawach Dziecka*, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w 1989 roku, w tym prawo do swobodnej wypowiedzi, poszukiwania, otrzymywania i przekazywania informacji także poprzez środki masowego przekazu, media zobowiązane są do rozpowszechniania materiałów o wysokiej jakości, korzystnych dla dziecka w wymiarze społecznym i kulturalnym, z uwzględnieniem dywersyfikacji kulturowej i językowej.

44 Por. np.: <http://www.eufic.org/index/pl/show/professionals/>; http://ec.europa.eu/health-eu/my_lifestyle/nutrition/ngo_pl.htm; http://ec.europa.eu/health-eu/newsletter/74/newsletter_pl.htm; <http://www.ecog-obesity.eu/papers/Lissau%20prev%20art.pdf>, (09.07.2012); J. Costa-Font and M. Jofre-Bonet *Anorexia, Body Image and Peer Effects: Evidence from a Sample of European Women*, CEP Discussion Paper No 1098 November 2011, <http://cep.lse.ac.uk/pubs/download/dp1098.pdf> szersze omówienia tego zagadnienia wymaga odrębnego opracowania.

czesnych mediów audiowizualnych, stanowiących – jak już to podkreślano – część usług komunikacyjnych⁴⁵.

Na wspólne europejskie stanowisko co do ustalenia katalogu potencjalnie szkodliwych treści, mogących zagrozić rozwojowi dzieci i młodzieży można liczyć tylko wtedy, kiedy niepożądane zjawisko istotnie dotyczy małoletnich i obejmuje dużą część państw członkowskich UE lub małoletnich jej obywateli. Podstawową trudnością pozostaje jednak odmienna wrażliwość na te kwestie w poszczególnych krajach, uwidaczniana w indywidualnym określaniu pojęcia moralności w ramach interesu publicznego, kreowanego na poziomie narodowym.

Zdefiniowanie i dokonanie podziału zawartości mediów audiowizualnych stanowi punkt wyjścia do określenia roli poszczególnych podmiotów w tworzeniu bezpiecznego dla małoletnich środowiska. Państwo jest zobowiązane do stworzenia koherentnego systemu, w ramach którego odpowiedzialność za przekaz spoczywa na nadawcy czy szerzej dostawcy treści, z drugiej zaś na nauczycielach oraz rodzicach/opiekunach dzieci lub/oraz na samej dorastającej młodzieży, którzy w rozumieniu dyrektywy 2010/13 stanowią grupę jego odbiorców. W zakres unijnych propozycji skutecznego reagowania na zagrożenia współczesnego środowiska audiowizualnego wchodzi różnego rodzaju metody – od technicznych, do edukacyjnych – ukierunkowane na uczynienie go przyjaznym dzieciom i młodzieży.

Poza omawianymi powyżej standardami prawnych zakazów i ograniczeń Unia Europejska postuluje wprowadzanie przez przedstawicieli przemysłu audiowizualnego, we współpracy z regulatorami krajowymi, organizacjami pozarządowymi i innymi zainteresowanymi uczestnikami społeczeństwa obywatelskiego, środków ukierunkowanych na wyeliminowanie lub ograniczenie dostępu małoletnich do zawartości im zagrażającej. Chodzi tu o szczególne uwzględnianie tych kwestii, zarówno w ogólnie obowiązujących w sektorze mediów normach etyki dziennikarskiej, jak i – z drugiej strony w indywidualnych kodeksach dobrych praktyk.

---

45 Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, na podstawie fakultatywnego upoważnienia, wydała rozporządzenie, w którym wskazała, że nadawcy powinni ograniczać emisję m.in. audycji, które przedstawiają m. in. treści upowszechniające metody działań przestępczych oraz zachowania naruszające normy obyczajowe (§ 1), dopuszczając jednakże ich rozpowszechnianie, jeżeli: „*jest to uzasadnione ich wysoką wartością artystyczną, dokumentalną, informacyjną lub wagą historyczną i o ile nie naruszają reguł Kodeksu Karnego*” (§ 2); w związku zwłaszcza z zagrożeniem bezpieczeństwa, związanym z rozwojem terroryzmu, do ponownego rozważenia tych kwestii należałoby powrócić; por. *Rozporządzenie KRRiT z dnia 21.11.1994 roku w sprawie szczegółowych zasad rozpowszechniania przez radio i telewizję audycji, które mogą zagrażać psychicznemu, uczuciowemu lub fizycznemu rozwojowi dzieci i młodzieży* (Dz. U. 1995, Nr 20, poz. 356).

UE zachęca też państwa członkowskie do transferu ich kompetencji na rzecz profesjonalizowanych podmiotów (gospodarczych i społecznych), a przede wszystkim do wprowadzania w ramach regulacji ogólnych, alternatywnych względem rozwiązań prawnych, samoregulacji i ko-regulacji; rozwiązanie to ma więc charakter komplementarny w stosunku do krajowych i ponadkrajowych standardów prawnych. Słuszne co do idei i formy postulaty budzą jednak wątpliwości co do ich skutecznego stosowania. I tak, zgodnie z istotą samoregulacji, ograniczenie legalnej zawartości audiowizualnej lub dostępu do niej przez podmioty operujące na coraz bardziej konkurencyjnym rynku ma charakter dobrowolny i jest inicjowane oddolnie; wiąże się ono z przyjęciem szeregu organizacyjnych i kosztochłonnych obowiązków przygotowania i prowadzenia procedur monitorujących, wyznaczania i wykonywania sankcji, etc., co zazwyczaj wymaga powołania sprawnego ciała samoregulującego. Powoduje to, że często nawet bardziej restrykcyjne niż prawne przepisy nie są w praktyce przestrzegane lub ich egzekucja nie jest wystarczająca; ponadto z uwagi na kwestie ekonomiczne, przynajmniej część podmiotów z omawianego sektora nie decyduje się na uczestniczenie w systemie samoregulacyjnym. Jest to powód, dla którego państwa członkowskie wprowadzają rozwiązania ko-regulacyjne, z udziałem tzw. miękkiego regulatora. Bez względu na przyjmowane koncepcje tego modelu, można go określić mianem pośredniego między samoregulacją a tradycyjnymi unormowaniami prawnymi. Klasycznie jest on bądź wynikiem przekształcenia istniejących już samoregulacji (*bottom to top approach*), bądź powstaje z inicjatywy regulatora (*initial approach*), określającego ramy dla bardziej szczegółowych rozwiązań sektorowych⁴⁶.

Istotnym zadaniem dla przedstawicieli przemysłu audiowizualnego jest wyposażenie odbiorców finalnych w instrumenty służące do ułatwiania sprawowania bezpośredniej kontroli nad dostępem małoletnich do treści dla nich nieprzeznaczonych. Chodzi tu przede wszystkim o właściwe oznakowywanie usług audiowizualnych, według kryterium ich treści (*content ratings*) lub – częściej stosowanego – wieku (*age-based-ratings*). W większości krajów europejskich w zakresie rozpowszechniania telewizyjnego występuje system tzw. czasu ochronnego, obejmującego okres od wczesnych godzin rannych do wieczornych, w którym zabronione są

---

46 Szerzej por.np.: .K. Badźmirowska – Masłowska, *Kształtowanie*, op. cit.; P. Stępka, W. Kołodziejczyk, *Mechanizmy...* op. cit., P. Stępka, *Rola...*, op. cit. oraz Final Report: *Study on Co-Regulation Measures in the Media Sector Study for the European Commission*, Directorate Information Society and MediaUnit A1 Audiovisual and Media PoliciesTender DG EAC 03/04Contract No.: 2004-5091/001-001 DAVBST.

emisje programów zawierających treści potencjalnie szkodliwe dla rozwoju małoletnich; w ciągu całej doby obowiązuje zaś informacja co do przeznaczenia lub dopuszczenia danego przekazu dla określonej kategorii wiekowej albo wskazująca, jakiego charakteru treści niepożądane zawarte są w danej usłudze audiowizualnej. Niewątpliwie, dla pojedynczego dostawcy treści, w tym zwłaszcza nadawcy, łatwiejszą formułą jest informacja o zagrożeniach, jakie niesie ze sobą dana zawartość, (choć – w zależności od indywidualnie przyjmowanego podejścia – stosowane kryteria mogą się okazać nazbyt liberalne albo odwrotnie nazbyt restrykcyjne), natomiast skonstruowanie katalogu określającego kategorie wiekowe i odpowiadających im wymogów programowych wymaga udziału regulatora, działającego w oparciu o stosowne ekspertyzy profesjonalistów z obszaru psychologii, prawa, etc. Informacje przekazywane rodzicom lub opiekunom powinny mieć formułę: 1) wprowadzanych przed rozpoczęciem przekazu akustycznych lub pisemnych ostrzeżeń o jego szkodliwej treści lub/i 2) wizualnych, powszechnie zrozumiałych, symbolicznych ikon pokazywanych w trakcie trwania danego programu.

Kolejnym zadaniem podmiotów przemysłu audiowizualnego jest dostarczenie rodzicom i opiekunom stale aktualizowanych i łatwych w obsłudze urządzeń technicznych, pozwalających na efektywną kontrolę dostępu małoletnich do zawartości usługi audiowizualnej. Oprócz tradycyjnego już blokowania za pomocą kodów coraz ważniejszą rolę pełni tu oprogramowanie filtrujące treści (np. pornograficzne, zawierające przemoc, wulgarne słownictwo, promujące zachowania szkodzące zdrowiu, tj. np. anoreksja, bulimia, używanie narkotyków itp.); ważna jest również możliwość ustalania limitów czasowych dla dzieci w korzystaniu z usług *on-line*.

Głównym zadaniem dla krajowych systemów nauczania jest permanentne prowadzenie, w ramach standardów europejskiego społeczeństwa obywatelskiego, edukacji medialnej, prowadzącej do uzyskania odpowiednich umiejętności, pozwalających na odpowiedzialne i bezpieczne korzystanie ze stale rozwijającego się środowiska audiowizualnych usług medialnych i informacyjnych usług *on-line*.

Bez względu na przyjmowaną w poszczególnych państwach członkowskich nomenklaturę⁴⁷, należy definiować to pojęcie dwojako, w skali

---

47 Prawdą jest, że: *Brak inkluzywnej definicji edukacji medialnej utrudnia projektowanie, realizację i upowszechnianie systemowych działań na jej rzecz, zarówno w skali krajowej jak i międzynarodowej. Ciągłe bowiem trudno jest odpowiedzieć w krótki, rzeczowy i wyczerpujący sposób, czym w danym czasie jest, czym już nie jest, a czym jeszcze nie jest edukacja medialna*, E. Murawska – Najmiec, *Organizacje międzynarodowe: edukacja*

społecznej lub indywidualnej. Pierwsza z nich łączy się z prowadzeniem przez państwo odpowiedniej polityki, przeciwdziałającej tzw. luce cyfrowej, poprzez zarówno zapewnienie powszechnego dostępu do nowych technologii, jak i do szerokiej edukacji w tym obszarze. Z indywidualnego punktu widzenia odbiorcy, w tym małoletniego, chodzi natomiast o nabywanie kompetencji medialnej, na którą składają się techniczne umiejętności, pozwalające na swobodny dostęp i posługiwanie się technologiami komunikacyjnymi oraz zdolność do odpowiedzialnego i kreatywnego korzystania z usług społeczeństwa informacyjnego poprzez uzyskanie wiedzy, czyli świadomości szans, zagrożeń, nowych wyzwań i zdolności do krytycznego osądu, polegającego na zdolności dystansowania się do prezentowanych treści⁴⁸.

Kompetencje medialne są wyznacznikiem umiejętności komunikacyjnych danego społeczeństwa i dlatego uważane są za jeden z jego fundamentów. W polityce UE, zwłaszcza ostatnich kilku lat dynamicznego rozwoju technologicznego, kompetencja ta uznana została za kluczową w procesie uczenia się przez całe życie.

WNIOSKI – REKOMENDACJE

Analiza ponad dwudziestoletniego okresu kształtowania się polityki Unii Europejskiej odnośnie ochrony dzieci i młodzieży w sektorze mediów audiowizualnych nasuwa wnioski ogólniejszej natury.

Punktem wyjścia powinno być skonstatowanie, że współczesne środki komunikacji społecznej, w tym usługi medialne mogą stanowić poważne zagrożenie dla prawidłowego rozwoju małoletnich, ponieważ dystrybuują treści nieodpowiednie dla nich na masową, wręcz globalną skalę, a zatem

---

medialna w polityce Unii Europejskiej i UNESCO, [w:] Cyfrowa Przyszłość. Edukacja medialna i informacyjna w Polsce – raport otwarcia, op. cit. s. 75.

48 Warto wskazać następujący model edukacji medialnej: *W modelu tym akademicy wyróżniają na ogół trzy kluczowe elementy: dostęp, zrozumienie i twórcze wykorzystanie (Access, Understand and Create) oraz dodają do nich tzw. „3 Cs” (Cultural, Critical and Creative), których wspólna część obejmuje kompetencje medialne. Inni posługują się poszerzoną wersją, tzw. „6 Cs” (Comprehension, Critical Capacity, Creativity, Consumption, Citizenship and Cross-Cultural Communication), czyli katalogiem obejmującym: zrozumienie, krytyczne podejście, kreatywność, konsumpcję, obywatelskość i międzykulturową komunikację. Niektórzy teoretycy przedmiotu uzupełniają to ujęcie o dodatkowe „3 Ps” (Protection, Promotion, Participation), czyli ochronę, promocję i uczestnictwo, Ibidem, s. 77.*

Problem wykluczenia społecznego, luki cyfrowej jako zagadnienie szczególnie ważne wymaga odrębnego opracowania.

– co naturalne – zwiększają zasięg niepożądanych zjawisk. Co więcej, o ile jeszcze rozpowszechnianie telewizyjne czy nawet medialne usługi nieliniarne podlegają jurysdykcji określonego państwa, to w przypadku informacyjnych usług *on-line* w zasadzie trudno mówić o efektywnej kontroli nad nimi czy egzekwowaniu nawet ogólnych standardów, którym podlegają. Implikuje to potencjalnie groźne i zachodzące na siebie wzajemnie, następujące konsekwencje:

1) zwiększanie skali i zakresu terytorialnego dotychczas rozpoznanych niebezpieczeństw, tj. pedofilia, pornografia, przemoc, uzależnienia od alkoholu, narkotyków, etc., wraz z rozwojem – nie badanych wcześniej – nowych lub zmodyfikowanych technologicznie ich form (np. w postaci zjawiska cyber-seksu, agresywnych gier *on-line*), czy rodzajów (np. pojawienia się nowego segmentu rynku środków odurzających – dopalaczy); tu należy też wyróżnić jako charakterystyczne dla przestrzeni wirtualnej formy promocji takich zachowań autodestrukcyjnych, jak np. kluby samobójców, strony instruujące anorektyczek, etc;

2) powstanie nowych, charakterystycznych dla cyberprzestrzeni zagrożeń o charakterze ogólnym, związanych z psychicznymi uzależnieniami, zmianami osobowościowymi, fizycznymi szkodliwymi skutkami dla organizmu, czy wreszcie zatraceniem zdolności do normalnego funkcjonowania w społeczeństwie (z powodu np. uczestnictwa w tzw. *secondo life*);

3) uniformizowanie w skali globalnej konsumpcyjnych wzorców społecznych, oderwanych od właściwych historycznie, kulturowo i religijnie podstaw⁴⁹, wraz z relatywizowaniem społecznie negatywnych zjawisk, tj. np. prostytutka (określana niekiedy mianem tzw. sponsoringu), dążenie do dobrobytu materialnego za wszelką cenę, niezależnie od zasad moralnych czy prawnych, etc.

Problem ujęty w pkt. (3) uważam za szczególnie niepokojący, niewystarczająco doceniany w literaturze, a przecież to media stanowią współcześnie główny punkt odniesienia dla młodych pokoleń Europejczyków i to one je kształtują.

Zatem, w kwestii definiowania i kategoryzowania zawartości audiowizualnych usług medialnych należy podkreślić, że:

---

49 Nie wyłącza to – co oczywiste – poszanowania godności każdego człowieka i tolerancji lub akceptacji dla jego odmienności. Problematyka prezentowana w tych wnioskach jest bardzo szeroka, obecna w literaturze, ale wciąż wymaga nowych badań i propozycji nowych, adekwatnych do permanentnie zmieniającej się sytuacji, rozwiązań.

1) ogólnoświatowy zasięg sieci powoduje, że tylko rozwiązania ponadkrajowe mogą skutkować efektywnością przyjmowanych środków i metod, a definicje treści nielegalnych powinny być określane możliwie na najwyższym poziomie. Jedynym – jak się wydaje – kryterium, które może zostać zaakceptowane, nie tylko w formalnym, ale też i praktycznym wymiarze w skali globalnej, jest tu niegodziwe traktowanie i wykorzystywanie w celach seksualnych dzieci; środowisko medialnych usług audiowizualnych i zwłaszcza informacyjnych *on-line* powinno być pod tym kątem szczególnie zabezpieczane⁵⁰;

2) w przypadku treści uznawanych za szkodliwe dla prawidłowego rozwoju małoletnich, dotychczas wymieniane pornografia i przemoc powinny doczekać się bardziej skutecznej egzekucji w uniemożliwianiu dostępu do niej tej kategorii użytkownikom; większy też nacisk powinien zostać położony na monitorowanie oferty kierowanej do dzieci;

3) w przypadku zawartości uznawanej za potencjalnie szkodliwą, należy rozważyć wprowadzenie na poziom europejski zakazów lub ograniczeń treści autodestrukcyjnych, np. propagujących samobójstwa, samookaleczenia, czy związanych z poważnymi zaburzeniami odżywiania; ich upowszechnianie w mediach audiowizualnych może skutkować zwiększeniem skali tych zjawisk;

4) na poziomie krajowym, w ramach indywidualnie określonej moralności publicznej, czy węższej - misji publicznej, stanowiącej immanentny element interesu publicznego w ujęciu narodowym postuluje się prowadzenie badań, monitorowanie treści pod kątem niepożądanych i niezgodnych z tradycją wzorców postępowania, o których była mowa w pkt. 3 poprzedniego wniosku.

W dalszym etapie, w zależności od rozwoju sytuacji, można rozważać wprowadzenie niektórych z treści potencjalnie szkodliwych do poziomu zakazania ich dla małoletnich, ale trzeba mieć na uwadze, że rozwiązanie takie może dotyczyć wyłącznie tradycyjnego rozpowszechniania telewizyjnego. W audiowizualnych usługach „na żądanie” już obecnie rozróżnienie na treści zagrażające i potencjalnie szkodliwe w zasadzie nie występuje; wobec wzrastającej roli tych usług propozycja ta może się okazać nieprzydatna.

---

50 Proponowane tu kryterium jest wyłonione w związku z tematyką pracy; nie przesądza to o ewentualnych zakazach w innych obszarach tematycznych, tj. propagowanie ludobójstwa.

Porozumienia w zakresie zwalczania treści nielegalnych lub szkodliwych powinny obejmować także współpracę z państwami trzecimi, w których te treści są wytwarzane.

Tu należy odnieść się do kwestii zróżnicowania metod postępowania w zależności od rodzaju medialnych usług audiowizualnych, czy szerzej *on – line*. Współczesne wyzwania wymagają poszukiwania nowych, kompleksowych, w tym także legislacyjnych rozwiązań, tworzonych na poziomie unijnym a szerzej międzynarodowym; powinny one różnicować regulacje w zależności od charakterystyki typów usług audiowizualnych w społeczeństwie informacyjnym. Dotychczasowa polityka Unii Europejskiej wskazuje na ciągłość i komplementarność stosowanych instrumentów; jej ewoluowanie widoczne jest na poszczególnych etapach aktywności, od inicjatyw zawartych w dyrektywach 89/552/EEC, 97/36/EC, zielonej księdze COM (96) 483, rekomendacjach 98/560/EC i 2006/952/EC do konstrukcji, obejmującej nowe, konwergentne środowisko medialne, opartej o postanowienia dyrektyw: 2007/65/EC i 2010/13/UE i następujących po nich dokumentach prawa „miękkiego” w postaci np. komunikatów, czy rezolucji; jej realizacja, jak już wcześniej wspomniano, następuje też poprzez prowadzone przez instytucje unijne programy, badania, analizy i raporty oceniające implementację proponowanych rozwiązań w państwach członkowskich; w tym aspekcie należy rozważyć następujące uwagi:

1) dostosowywanie metod i środków do zmieniającego się środowiska mediów audiowizualnych czyni ten proces odpowiednio elastycznym. Dlatego słusznym jest zróżnicowanie regulacyjne względem linearnych i nielinearnych medialnych usług audiowizualnych; w miarę ich rozwoju zróżnicowanie to prawdopodobnie będzie się zwiększać;

2) swoboda państw członkowskich w zakresie sposobów implementacji dyrektyw czy wytycznych UE może być postrzegana jako instrument zrównoważonego ujmowania narodowych, indywidualnych interesów publicznych w ramach interesu ogólnego UE; na tym etapie wskazywanie na zróżnicowanie co do tradycji i kultury państw członkowskich wydaje się pożyteczne.

Komplementarność unijnego systemu ochrony dzieci i młodzieży w mediach audiowizualnych uwidacznia się w stosowaniu alternatywnych metod samoregulacji i ko-regulacji; należy podnieść, że:

1) stosowanie obu tych metod może mieć istotne znaczenie dla wypracowywania wspólnego standardu europejskiego w tym zakresie, zwłaszcza w obrębie stosowania „miękkiego” prawa, sprzyjającego większemu uczestnictwu i akceptacji przyjętych zasad przez podmioty gospodarcze sektora audiowizualnego; a to z kolei stanowi warunek ich efektywności;

2) na poziomie krajowym celowe wydaje się promowanie etycznych aspektów ochrony małoletnich, realizujących cel interesu publicznego i sprzyjających tworzeniu kodeksów dobrych praktyk, będących z kolei podstawą powszechniejszych i przyjmowanych przez większą liczbę podmiotów (zwłaszcza rynkowych) samoregulacji.

Dla bezpośrednich odbiorców (rodziców, opiekunów, małoletnich) szczególne znaczenie mają właściwe oznakowania treści i techniczne środki warunkujące dostęp oraz ich dostosowanie do konkretnego typu i charakterystyki usług; w tym zakresie:

1) kluczowym postulatem jest potrzeba uzyskania większej spójności systemów klasyfikacji wiekowej i treści stosowanych przez kraje europejskie, z uwzględnieniem jednakże istnienia różnic związanych z ich kulturą, tradycją i obyczajem⁵¹; mogą być one formułowane nawet na podstawie różnorodnych, podejmowanych indywidualnie przez państwa członkowskie i rozbieżnych inicjatyw, zwłaszcza w zakresie nowych technologii⁵²;

2) z technicznego punktu widzenia konieczny jest rozwój systemów blokowania, w tym stale aktualizowanego i łatwo dostępnego dla odbiorcy oprogramowania filtrującego, ukierunkowanego na efektywne monitorowanie i warunkowanie dostępu małoletnich przez ich rodziców i opiekunów.

Kwestie technicznie integralnie łączą się z fundamentalnym – w moim przekonaniu – obowiązkiem państw członkowskich tworzenia, w ramach kooperacji na poziomie UE, systemu edukacji medialnej, który powinien podmiotowo i przedmiotowo odnosić się do finalnych odbiorców, tj. rodziców/ opiekunów i samych małoletnich; kwestie te powinny być ujmowane w ramach bezpieczeństwa społecznego, bowiem odnoszą się do wszystkich niepełnoletnich obywateli kraju. Edukacja medialna w sensie

---

⁵¹ Celowe wydaje się ujednolicanie co najmniej na poziomie europejskim systemów klasyfikacji (takich jak PEGI i PEGI *on-line*) obejmującego cały sektor treści audiowizualnych (łącznie filmem kinowym, gramami wideo, etc.) Sprawa nie jest jednak prosta, na co wskazują choćby losy innych systemów selekcjonowania PICS i POWDER; nie powinno to jednak oznaczać rezygnacji z podejmowania prób harmonizowania klasyfikacji treści pod kątem ochrony małoletnich, także na poziomie globalnym; por. [http://www.pegi.info/pl/index/\(08.07.2012\)](http://www.pegi.info/pl/index/(08.07.2012)); <http://www.kijkwijzer.nl/index.php?id=36> (08.07.2012)(NICAM); <http://www.w3.org/PICS/>, <http://www.w3.org/2007/powder/> (08.07.2012).

Ponadto zaleca się tworzenie oznakowania zawartości nie tylko według kryterium ich szkodliwości, ale również według ich wysokiej jakości dla młodych odbiorców, dla ich powszechnego udostępniania (np. w ramach partnerstwa publiczno-prawnego). Ten interesujący wątek przekracza ramy niniejszego opracowania.

⁵² Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions *European Strategy for a Better Internet for Children*, Brussels, 4.5.2012 COM(2012) 203 final.

praktycznym stanowi w tym kontekście główny sposób przeciwdziałania zagrożeniom dla prawidłowego rozwoju dzieci i młodzieży, dlatego proponuje się rozważenie następujących postulatów:

1) państwa członkowskie są odpowiedzialne za wykształcenie profesjonalnych kadr nauczycieli, pedagogów, trenerów; może się to odbywać w ramach podyplomowych studiów prowadzonych przez uczelnie wyższe lub w ramach inicjatyw oświatowych resortów edukacji. Na poziomie nauczania przedszkolnego oraz szkół podstawowych, gimnazjalnych i średnich realizacja odpowiednich treści, powinna się znaleźć w podstawach programowych, przy czym najkorzystniejsze wydaje się realizowanie tego w ramach odrębnego przedmiotu – edukacja medialna, skoncentrowanego na uczeniu odpowiedzialnego korzystania z usług społeczeństwa informacyjnego, poprzez – przede wszystkim – uświadamianie zagrożeń, jakie ono ze sobą niesie;

2) w ramach oświaty ogólnej, szkolnictwo jest odpowiedzialne za prowadzenie, docelowo obowiązkowych, darmowych szkoleń dla rodziców lub opiekunów małoletnich; w proces ten mogą zostać włączone uczelnie wyższe i inne zainteresowane podmioty (zarówno reprezentujące władzę, ciała regulujące, jak i organizacje rynkowe czy pozarządowe, w tym w szczególności religijne, etc.). Starsze pokolenia nie dysponują kompetencjami medialnymi dorównującymi dzieciom i młodzieży, w tym zwłaszcza w znacznie mniejszym stopniu potrafią one korzystać ze współczesnych technologii; trudno tu zatem o jakikolwiek monitoring czy kontrolę niepożądanych treści, a bez tej bezpośredniej skuteczności opieki w środowisku rodzinnym, system ochrony nie może właściwie funkcjonować. Jak się wydaje sytuacja ta nie ulegnie oczywistej zmianie wraz z następowaniem kolejnych generacji, zwłaszcza bowiem, jeśli uwzględnić choćby europejski kryzys ekonomiczno-polityczny, liczyć się trzeba z trudną do oszacowania skalą wykluczeń społecznych; w środowiskach takich prawdopodobne jest dziedziczenie ‘analfabetyzmu’ w tym obszarze;

3) państwa powinny zachęcać także do szerokich kampanii promujących bezpieczne środowisko nowych technologii i prowadzić badania naukowe w tym zakresie. Trzeba pamiętać, że edukacja medialna powinna obejmować wszystkich obywateli, a kompetencje w tym zakresie należy kształcić przez całe życie.

Przedstawione powyżej wnioski, dotyczące głównych aspektów ochrony dzieci i młodzieży przed współczesnymi zagrożeniami środowiska audiowizualnych usług medialnych, powinny skłaniać do dalszych rozważań

i poszukiwań praktycznie efektywnych rozwiązań.

BIBLIOGRAFIA

1. Badźmirowska – Masłowska K., *Ochrona dzieci i młodzieży w systemie mediów audiowizualnych w Polsce z perspektywy rozwiązań europejskich*, Archiwum Kryminologii, XXIX – XXX, 2007 – 2008.
2. Bauman Z., *Globalizacja*, PiW, Warszawa 2000.
3. Bolter J.D., *Człowiek Turinga. Kultura Zachodu w erze komputera*, PiW, Warszawa 1991.
4. Borkowska M., Murawska – Najmiec E., Stępka P., Woźniak A., *Organizacje międzynarodowe i wybrane państwa europejskie wobec edukacji medialnej*, Analiza Biura KRRiT 2/2010, Warszawa 2010.
5. Braun-Gałkowska M.: Media a odbiorca, http://www.wychowawca.pl/miesiecznik/11_107/04.html.
6. Buchanan W., *Internet*, Wydawnictwa Komunikacji i Łączności, Warszawa 1999.
7. Castells M., *The Rise of the Network Society*, Oxford: Blackwell, 1996.
8. Chałubińska – Jentkiewicz K., *Media audiowizualne. Konflikt regulacyjny w dobie cyfryzacji*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
9. Cooley C., *Social Organization: A Study of the Larger Mind*. New York 1909.
10. *Cyfrowa Przyszłość. Edukacja medialna i informacyjna w Polsce – raport otwarcia*, Fundacja Nowoczesna Polska na rzecz Narodowego Instytutu Audiowizualnego, Warszawa 2012.
11. van Dijk J., *Spoleczne aspekty nowych mediów. Analiza społeczeństwa sieci*. Warszawa 2010.
12. Dobek-Ostrowska B., *Podstawy komunikowania społecznego*, Astrum, Wrocław 1999.
13. European Broadcasting Union 15.4.2011, *Principles for Internet Connected and Hybrid Television*, [http://www.ebu.ch/CMSimages/en/Annex%20PR_15.04.2011_Principles for Internet Connected and Hybrid Television in Europe_tcm6-71718.pdf](http://www.ebu.ch/CMSimages/en/Annex%20PR_15.04.2011_Principles%20for%20Internet%20Connected%20and%20Hybrid%20Television%20in%20Europe_tcm6-71718.pdf).
14. Feilitzen C., *The New media Landscape and its Consequences for Children and Young People*, EU Expert Seminar “Children and Young People in the New media Landscape, Stockholm, 12 –13th February 2001

15. Gerbner G., Gross L., Morgan M., Signorelli N., Shanahan J., *Growing up with Television; Cultivation Processes*, [in]: *Media Effects. Advances in Theory and research*, Bryant J., Zillmann D. (eds), Lawramce Erlbaum Associates, Mahwah (New Jersey), 2002.
16. Goban – Klas T., *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, PWN, Warszawa 2005.
17. Goban – Klas T., Sienkiewicz P., *Spółczesność informacyjna: Szanse, zagrożenia, wyzwania*, Wydawnictwo Fundacji Postępu Telekomunikacji, Kraków 1999.
18. Groebel J., *Media Violence in Cross-Cultural Perspective: A Global Study on Childrens Behaviour and some Educational Implications*, [in]: *Handbook of Children and the Media*, Singer D.G., Singer H.L. (eds), Sage Publications, Thousand Oaks (California), 2001.
19. Gunter B., Rowlands I., Nicholas D., *The Google Generation: Are ICT Innovations Changing Information Seeking Behaviour?* London 2009.
20. *Handbook of children and media*, D. G. Singer i J. L. Singer (ed.), Thousand Oaks, London, Delhi: Sage Publications, Inc., 2001.
21. Kirwil L., *Ochrona małoletnich odbiorców mediów elektronicznych przed treściami zagrażającymi ich rozwojowi – skuteczność aktualnego stanu prawnego, w tym rzeczywista rola stosowanych oznaczeń audycji*, referat na seminarium zorganizowanym przez Przewodniczącego KRRiT Jana Dworaka w dniu 29 czerwca 2011 Warszawa, 29 czerwca 2011.
22. Kirwil L., *Potencjalne zagrożenia socjalizacji dzieci i młodzieży przez telewizję*, [w]: *Czego obawiają się ludzie? Współczesne zagrożenia społeczne – diagnoza i przeciwdziałanie*.
23. Klich J., *Globalizacja (red.)*, Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków 2001.
24. Kłoskowska A., *Socjologia kultury*, PWN, Warszawa 1983.
25. Kołodziejczyk W., Stęпка P., „Stare” i „nowe media”. Dyrektywa „O audiowizualnych usługach medialnych” jako próba odpowiedzi na wyzwania rynkowe i technologiczne, *Studia Medioznawcze*, 1 (32)/2008.
26. Krzysztofek K., *Status mediów cyfrowych: stare i nowe paradygmaty*, *Global Media Journal-Polish Edition*, 1/2006.
27. Libiszowska – Żółtkowska M., WUW Warszawa, 2007.
28. McLuhan M., *Understanding Media: The Extensions of Man*, New York McGraw Hill, 964.

29. Masuda Y., *The Information Society, as Post Industrial Society*, Institute for the Information Society, Tokyo, 1980.
30. Mrozowski M. (red), *Media masowe. Władza rozrywka i biznes*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2001.
31. McQuail D., *Teoria komunikowania masowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
32. Mik C., *Media masowe w europejskim prawie wspólnotowym*, TNOiK, Toruń 1999.
33. Murawska – Najmiec E., *Informacja na temat działań społeczności międzynarodowej na rzecz objęcia Internetu systemem prawa przy jednoczesnej ochronie swobody wypowiedzi i informacji*, Analiza Biura KRRiT nr 7/2005, Warszawa 2005.
34. Murawska - Najmiec E., *Systemy ochrony małoletnich w programach telewizyjnych i radiowych w wybranych krajach europejskich - Francja, Belgia, Niemcy, Wielka Brytania, Węgry, Holandia i Szwecja*, Analiza Biura KRRiT nr 3/2011, Warszawa 2011.
35. Murawska- Najmiec E., Popa P., *Telewizja mobilna: stan obecny i wyzwania na przyszłość*, Analiza Biura KRRiT, 3/2007, Warszawa 2007.
36. Palzer C., *Co-regulation of the Media in Europe: European Provisions for the Establishment of Co – Regulation Frameworks*, “IRIS plus”, Legal Observations of The European Audiovisual Observatory, June 2002.
37. Palzer C., *Horizontal Rating of Audiovisual Content in Europe. An Alternative to Multi-level Classification?* “IRIS plus”, Legal Observations of the European Audiovisual Observatory, October 2003.
38. Pfeifer C., Windzio M., Kleimann M., *Media, zło i społeczeństwo. Wykorzystanie mediów i ich wpływ na postrzeganie przestępczości i postawy wobec polityki karnej*, „Archiwum Kryminologii”, t. XXVIII.
39. Poklewski – Kozieł K., *Czy środki masowego przekazu mogą wywierać wpływ na postawy agresywne młodzieży?* „Studia Iuridica” t 19/1992.
40. Robertson R., *Globalization: Social Theory and Global Culture*, Sage Publications, London 2000.
41. Schneider H. J., *Zysk z przestępstwa. Środki masowego przekazu a zjawiska kryminalne*, PWN, Warszawa 1992.
42. Stęпка P., *Rola organów regulacyjnych w systemach współregulacyjnych*, Analiza Biura KRRiT nr 6/2010, Warszawa 2010.
43. Stęпка P., Kołodziejczyk W., *Mechanizmy samo- i współregulacyjne w obszarze mediów*, Analiza Biura KRRiT nr 14/2006, Warszawa 2006.

44. *The alphabet soup of television program ratings*, B. S. Greenberg, L. Rampoldi-Hnilo i D. Mastro (ed.), Creskill, NJ: Haumpton Press 2000.

